

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК БЮДЖЕТНОЇ
СИСТЕМИ УКРАЇНИ»**

Студентки 2 курсу, 4-м групи,
спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа
та страхування»
спеціалізації «Державні фінанси»

Ставицька-Герич
Вероніки
Анатоліївни

Науковий керівник
к.е.н.

Адаменко
Ірина Петрівна

Гарант освітньої програми
завідувач кафедри фінансів,
заслужений діяч науки і техніки України
д.е.н., професор

Чугунов
Ігор Якович

Київ 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ	
1.1. Економічна сутність та роль бюджетної системи	6
1.2. Принципи та функції бюджетної системи	11
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	
2.1. Етапи становлення та розвитку бюджетної системи України	16
2.2. Аналіз доходів та видатків Державного бюджету України	21
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	
3.1. Пріоритети розвитку бюджетної системи	34
3.2. Стратегічні пріоритети бюджетної політики в рамках загальнодержавних стратегічних завдань	41
	49
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	53
ДОДАТКИ	62

ВСТУП

Актуальність теми. На даний час вагомим значення набувають питання використання бюджету як дійового інструменту управління соціально-економічними процесами, збалансованості його доходів і видатків, фінансового забезпечення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування тощо.

Бюджетна система є фундаментальною підвалиною цивілізації, ефективним важелем здійснення фінансової політики, спрямованої на забезпечення життєдіяльності суспільства та процесів розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту.

Серед вагомих наукових досліджень зарубіжних вчених у сфері бюджетного регулювання можна назвати праці Дж. Б'юкенена, А. Вагнера, Дж. М. Кейнса, П. Самуельсона, А. Сміта, Дж. Стігліца, Дж. Тобіна, С. Фішера та інших. До вітчизняних вчених, у яких обґрунтовуються особливості та напрями розвитку бюджетної системи присвячені праці: С. Буковинського, І. Запатріної, Л. Лисяк, І. Луїної, І. Лютого, В. Опаріна, Г. П'ятаченка, В. Федосова, І. Чугунова, А. Чухна, С. Юрія тощо.

Підвищення ефективності бюджетної системи в сучасних фінансово-економічних умовах набувають особливої значущості. З метою реалізації соціально-економічних пріоритетів розвитку країни необхідне підвищення якісного рівня функціонування бюджетної системи та організації бюджетного процесу. Зазначене свідчить про актуальність випускної кваліфікаційної роботи та обумовило визначення її об'єкту, предмету, мети та завдань.

Метою випускної кваліфікаційної роботи є розкриття економічного змісту та етапів розвитку бюджетної системи України.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- розкрити роль бюджетної системи у забезпеченні соціально-економічного регулювання;
- розкрити функції та принципи функціонування бюджетної системи;
- узагальнити досвід функціонування бюджетних систем країн з розвинутою та трансформаційною економікою;
- здійснити аналіз дохідної частини Державного бюджету України;
- здійснити аналіз видаткової частини Державного бюджету України;
- розкрити сучасний стан системи міжбюджетних відносин;
- визначити пріоритети розвитку бюджетної системи України;
- обґрунтувати стратегічні пріоритети бюджетної політики України;

Об'єктом дослідження є бюджетна система України.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання розвитку бюджетної системи України.

Методи дослідження. У випускній кваліфікаційній роботі застосовано системний та структурний методи при розкритті ролі бюджетної системи у забезпеченні соціально-економічного регулювання. За допомогою порівняльного та факторного методів систематизовано та узагальнено особливості розвитку бюджетної системи в зарубіжних країнах. Методи наукового абстрагування, синтезу застосовано при визначенні напрямів реформування бюджетної системи України. На основі системного підходу, синтезу, наукового абстрагування обґрунтовані пропозиції щодо стратегічних напрямів бюджетної політики України.

Інформаційну базу дослідження становили нормативно-правове забезпечення формування та реалізації бюджетної політики та бюджетного регулювання, Основні напрями бюджетної політики, статистичні матеріали Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України,

Державної казначейської служби України, відповідні монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених.

Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження, зазначено теоретичне та практичне значення випускної кваліфікаційної роботи.

У першому розділі досліджено теоретико-методологічні засади бюджетної системи, розкрито роль бюджетної системи у забезпеченні соціально-економічного розвитку, функції і принципи функціонування бюджетної системи.

У другому розділі розкрито етапи становлення та розвитку бюджетної системи України. Проаналізовано дохідну та видаткову частини бюджету з метою дослідження сучасного стану бюджетної системи.

У третьому розділі визначені пріоритетні напрями бюджетної політики України, обґрунтовані пріоритети розвитку бюджетної системи України та стратегічні пріоритети бюджетної політики в рамках загальнодержавних стратегічних завдань.

У висновках наведено теоретичне узагальнення матеріалу, представленого в випускному кваліфікаційному проекті.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ

1.1. Економічна сутність та роль бюджетної системи

Бюджетна система є одним з найбільш важливих інститутів будь-якої держави, ефективність функціонування якого створює безпосередній вплив на якість економічного зростання і рівень суспільного добробуту. Бюджетна система країни є основною фінансовою базою діяльності державних органів влади та органів місцевого самоврядування у сфері економічного і соціального розвитку держави.

Бюджетна система є одним з основних інструментів регулювання соціальної, виробничої, інвестиційної, регіональної, зовнішньоекономічної та інших сфер діяльності держави.

Метою функціонування бюджетної системи є стимулювання сталого розвитку національної економіки та забезпечення соціальних гарантій населенню за допомогою розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів.

Бюджетна система України складається з державного бюджету та місцевих бюджетів. Місцевими бюджетами є бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування. Бюджетами місцевого самоврядування є бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст (у тому числі районів у містах).

Основні зусилля бюджетної політики України на даний час спрямовані на забезпечення сталого розвитку національної економіки, підвищення стандартів життя і рівня добробуту громадян, сприяння збалансованому розвитку конкурентоспроможної економіки, забезпечення фінансової стабільності держави та здійснення заходів із зменшення рівня "доларизації" економіки, підвищення ефективності виконання програм імпортозаміщення, розвиток виробництва вітчизняних товарів, ефективний захист внутрішнього

ринку та підтримку експорту, модернізацію інфраструктури та базових секторів економіки, забезпечення екологічної безпеки, оптимізацію соціального захисту населення в результаті підвищення його рівня та адресності.

Бюджетна політика значною мірою уособлює місце та роль держави у регулюванні економічних процесів та забезпеченні макроекономічного зростання, є вагомим елементом фінансової політики та одним з основних інструментів реалізації економічної політики держави. Від оптимальності та ефективності бюджетного процесу залежить успішність реалізації управлінських функцій держави. У процесі перспективного бюджетного планування створюються умови для вирішення найбільш вагомих завдань державного впливу на економічний розвиток. Необхідність забезпечення узгодженого функціонування всіх складових бюджетної системи і важливість своєчасного розв'язання наявних суспільних проблем призводять до того, що бюджетний процес постає як об'єкт державного регулювання [1].

Система середньострокового бюджетного планування як одна з основних складових системи державного регулювання економіки є сукупністю фінансово-бюджетних та соціально-економічних складових та відповідних взаємозв'язків, у тому числі доходна частина бюджету, видаткова частина бюджету, дефіцит бюджету, державний борг, податкове регулювання, міжбюджетні відносини, внутрішнє та зовнішнє економічне середовище. Реалізація бюджетної політики відбувається в умовах складного характеру соціально-економічної політики, що характеризується необхідністю підвищення конкурентоспроможності країни, стати рівноправним учасником світових економічних і фінансових відносин, підвищенням рівня забезпечення населення державними суспільними послугами.

Пріоритетами національної економічної політики є надання державної підтримки підприємствам, що реалізують інноваційні проекти або використовують у своїй діяльності інноваційні технології, а також збільшення обсягів виробництва базових галузей економіки (зокрема,

сільського господарства, вугільної промисловості, машинобудування і виробництва мінеральних добрив).

Економічна наука дає низку визначень бюджету та бюджетної системи, зокрема зважаючи на те, що бюджет представляє собою багатогранне явище, в економічній теорії існують певні точки зору щодо визначення сутності бюджету в залежності від аспектів його аналізу, як економічної категорії, як фінансового плану держави, як централізованого фонду фінансових ресурсів. Бюджет, як економічна категорія, являє собою сукупність економічних відносин між державою та іншими учасниками суспільного виробництва - юридичними і фізичними особами в частині розподілу і перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту з метою формування та використання централізованого фонду грошових коштів, необхідних для забезпечення державою своїх функцій. Сутність бюджету, як фонду фінансових ресурсів, полягає у використанні державою певного рівня бюджетних ресурсів з метою виконання відповідних функцій, визначених законодавством. Бюджет, як план утворення та використання фінансових ресурсів держави та її територіальних одиниць, забезпечує можливість виконання відповідними органами державної влади та місцевого самоврядування покладених на них низки завдань. Бюджетним кодексом України бюджету дано визначення, як плану формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду [9].

У підручнику “Бюджетний менеджмент” під редакцією В.М. Федосова дається таке визначення поняття “бюджетна система” – це сукупність усіх бюджетів, які формуються в даній країні відповідно до її бюджетного устрою та адміністративно-територіального устрою [11]. Подібне визначення бюджетної системи наводиться в Економічній енциклопедії за редакцією Б.Д. Гаврилишина: “бюджетна система – це сукупність бюджетів різних рівнів у їх взаємодії” та іншими авторами.

Зведений бюджет є сукупністю показників бюджетів, що використовуються для аналізу та прогнозування економічного і соціального розвитку держави.

Зведений бюджет України включає показники Державного бюджету України, зведеного бюджету Автономної Республіки Крим та зведених бюджетів областей, міст Києва та Севастополя.

Зведений бюджет Автономної Республіки Крим включає показники бюджету Автономної Республіки Крим, зведених бюджетів її районів та бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим значення.

Зведений бюджет області включає показники обласного бюджету, зведених бюджетів районів і бюджетів міст обласного значення цієї області.

Зведений бюджет району включає показники районного бюджету, бюджетів міст районного значення, селищних та сільських бюджетів цього району.

Зведений бюджет міста з районним поділом включає показники міського бюджету та бюджетів районів, що входять до його складу. Якщо місту або району у місті адміністративно підпорядковані інші міста, селища чи села, зведений бюджет міста або району у місті включає показники бюджетів цих міст, селищ та сіл [13].

Економічна природа бюджетного регулювання як процесу полягає у сукупності взаємовідносин економічних, правових, інституційних бюджетних компонентів, пов'язаних з визначенням основних напрямків та пріоритетів податково-бюджетної політики, плануванням та прогнозуванням бюджетних показників, формуванням бюджету, використанням бюджетних коштів та здійсненням контролю за їх виконанням для досягнення тактичних і стратегічних цілей. Протягом останніх десятиліть в Україні послідовно проводилась робота з реформування, удосконалення фінансової системи, спрямована в основному на фінансову стабілізацію за рахунок вдосконалення податкової системи, встановлення чіткого контролю за ефективністю

витрачання коштів державного бюджету, удосконалення процесу міжбюджетних відносин.

Вагомим елементом підвищення ефективності бюджетного регулювання є процес запровадження середньострокового бюджетного планування. Зазначене надасть змогу здійснювати централізований розподіл і перерозподіл валового внутрішнього продукту і національного доходу між ланками фінансової системи на основі загальнонаціональної соціально-економічної програми розвитку країни в процесі складання і виконання бюджетів різного рівня.

Створення наукових засад стратегічного планування розвивалося різними школами за допомогою різних підходів (воєнний, дипломатичний та економічний). Як зазначає Г. Мінцберг (H. Mintzberg, 2000), ці школи часто конфліктували між собою. Одні акцентували увагу на самому процесі, впродовж якого розробляється та запроваджується стратегія, інші наводили аргументи на користь конкретних підходів щодо розроблення стратегії.

В ринковій економіці неможливо досягти стабільного успіху, якщо уряд не буде чітко та ефективно планувати свою діяльність, постійно збирати та акумулювати інформацію про зміни на ринках, складати на їх підставі прогнози для обґрунтування планів дій. На підставі прогнозів розробляють стратегію і тактику регулювання розвитку економіки, тобто набір правил і прийомів, за допомоги яких досягають головних цілей і завдань розвитку.

Економічні прогнози необхідні для обґрунтування шляхів економічного і соціального розвитку у довгостроковому періоді, визначення економічних ресурсів, що забезпечують досягнення відповідних цілей, виявлення найбільш імовірних та економічно ефективних варіантів середньострокових програм, обґрунтування головних напрямків поточної економічної та соціальної політики, передбачення наслідків прийнятих рішень і здійснюваних у певний момент заходів. За умов сучасного науково-технічного прогресу, динамічної модернізації економічної системи прогно-

зування стає одним з вирішальних чинників формування стратегії і тактики розвитку національної економіки.

1.2. Функції та принципи бюджетної системи

Сутність бюджету реалізується через його функції — розподільна і контрольна.

Через розподільну функцію держава зосереджує у своїх руках усі джерела бюджетних надходжень, щоб потім використати їх з найбільшою ефективністю. Жодна з інших ланок фінансів не здійснює такого багато профільного перерозподілу як по вертикалі, так і по горизонталі економіки. Це перерозподіл між міністерствами, відомствами, напрямками між блоками галузей, територіальний розподіл.

Сфера дії розподільної функції досить значна. Це пояснюється тим, що в бюджетних відносинах беруть участь практично всі члени суспільства. Основою бюджетного розподілу є чистий дохід, який утворюється в суспільстві.

Сутність контрольної функції полягає в тому, що суспільство в особі специфічних державних або недержавних структур контролює і вирівнює бюджетний розподіл. Виконання контрольної функції сприяє оптимальному рухові бюджетних ресурсів як в частині їх збирання, так і розподілення [3].

В економічній літературі називаються також і додаткові функції — економічної безпеки держави, забезпечення існування держави тощо.

Функціонування бюджету здійснюється у взаємодії двох його особливих форм — доходів і видатків, кожна з яких має специфічне суспільне призначення.

За рахунок доходів формується фінансова база діяльності держави, а за рахунок видатків забезпечуються економічні та соціальні потреби всіх членів суспільства.

Організацію і принципи побудови бюджетної системи, її структуру, взаємозв'язок між окремими ланками характеризує бюджетний устрій країни, який визначається з урахуванням державного устрою та адміністративно-територіального поділу.

Згідно Бюджетного кодексу України бюджетна система ґрунтується на таких принципах [10]:

- принцип єдності бюджетної системи України – єдність бюджетної системи України забезпечується єдиною правовою базою, єдиною грошовою системою, єдиним регулюванням бюджетних відносин, єдиною бюджетною класифікацією, єдністю порядку виконання бюджетів та ведення бухгалтерського обліку і звітності;

- принцип збалансованості – повноваження на здійснення витрат бюджету повинні відповідати обсягу надходжень до бюджету на відповідний бюджетний період;

- принцип самостійності – Державний бюджет України та місцеві бюджети є самостійними. Держава коштами державного бюджету не несе відповідальності за бюджетні зобов'язання органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування. Органи влади Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування коштами відповідних бюджетів не несуть відповідальності за бюджетні зобов'язання одне одного, а також за бюджетні зобов'язання держави. Самостійність бюджетів забезпечується закріпленням за ними відповідних джерел доходів, правом відповідних органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування на визначення напрямів використання коштів відповідно до законодавства України, правом Верховної Ради Автономної Республіки Крим та відповідних рад самостійно і незалежно одне від одного розглядати та затверджувати відповідні бюджети;

- принцип повноти – до складу бюджетів підлягають включенню всі надходження до бюджетів та витрати бюджетів, що здійснюються відповідно

до нормативно-правових актів органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування;

- принцип обґрунтованості – бюджет формується на реалістичних макропоказниках економічного і соціального розвитку держави та розрахунках надходжень до бюджету і витрат бюджету, що здійснюються відповідно до затверджених методик та правил;

- принцип ефективності – при складанні та виконанні бюджетів усі учасники бюджетного процесу мають прагнути досягнення запланованих цілей при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів;

- принцип субсидіарності – розподіл видів видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами повинен ґрунтуватися на максимально можливому наближенні надання суспільних послуг до їх безпосереднього споживача;

- принцип цільового використання бюджетних коштів – бюджетні кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями;

- принцип справедливості і неупередженості – бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами;

- принцип публічності та прозорості – Державний бюджет України та місцеві бюджети затверджуються, а рішення щодо звіту про їх виконання приймаються відповідно Верховною Радою України, Верховною Радою Автономної Республіки Крим та відповідними радами;

- принцип відповідальності учасників бюджетного процесу – кожен учасник бюджетного процесу несе відповідальність за свої дії або бездіяльність на кожній стадії бюджетного процесу.

Детальний аналіз принципів бюджетної системи України показує, що фактично ці принципи можна віднести і до бюджетного процесу. Слід

погодитися з авторами. Такі принципи, як обґрунтованості, публічності та прозорості більш доцільно віднести до принципів бюджетного процесу, оскільки їх дотримання забезпечить його відкритість і прозорість, інформованість суспільства шляхом оприлюднення звітів про фактичні доходи і видатки Державного бюджету та місцевих бюджетів України.

А. Мярковський, аналізуючи принципи побудови бюджетної системи, визначає, що принцип ефективності та цільового використання бюджетних коштів не належить до принципів побудови бюджетної системи [3, с. 46]. Перший принцип автор відносить до бюджетної політики, другий — до принципу бюджетного фінансування.

На наш погляд, принцип ефективності та результативності більш доцільно було б віднести до принципів бюджетної політики. Цільове використання бюджетних коштів має визначатися як принцип бюджетного фінансування, він є невід'ємною вимогою закону, де передбачається відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів. Що стосується принципу збалансованості бюджету і принципу єдності бюджетної системи, то ряд вчених вважає їх непридатними для функціонування бюджетної системи.

Так, В. М. Опарін відзначає, що бюджету притаманна збалансованість, отже, незбалансованого бюджету насправді бути не може. Щодо принципу єдності бюджетної системи вчений стверджує, що він «може базуватися тільки на жорсткому централізованому керівництві», тому більш ефективною і раціональною є бюджетна система, побудована на засадах автономності кожного бюджету. Принципи побудови бюджетної системи, визначені В. М. Опаріним, включають: виділення видів бюджетів, засади розмежування доходів і видатків, організація міжбюджетних відносин. Щодо принципу єдності бюджетної системи України. Цей принцип ґрунтується на взаємодії всіх бюджетів, основою його реалізації є, перш за все, досягнення єдності бюджетів, які входять до бюджетної системи.

Загальне визначення бюджетного процесу, його стадій, єдиної бюджетної класифікації, що застосовується до всіх видів бюджетів, єдність принципів побудови бюджетної системи, встановлення єдиних форм бюджетної документації і звітності забезпечує єдність усіх складових бюджетної системи. Тому даний принцип означає єдине законодавче підґрунтя та організаційні засади формування і функціонування бюджетної системи, що необхідно і в умовах розвитку принципу самостійності бюджетів.

Із статті 7 Бюджетного кодексу України 2010 р. виключено принцип відповідальності учасників бюджетного процесу. Відповідальність та заходи впливу за вчинені порушення бюджетного законодавства визначено окремо у главі 18 Бюджетного кодексу України.

Основною метою виділення принципів бюджетної системи України є побудова такої бюджетної системи, яка при найбільш оптимальному використанні фінансових ресурсів держави відображає державний (унітарний) устрій країни у поєднанні з самостійністю місцевих бюджетів, тобто принципи відображають вимоги, які висувуються до організації і устрою бюджетної системи. Тому до принципів бюджетної системи України доцільно віднести такі: виділення видів бюджетів; єдності; повноти; субсидіарності; справедливості і неупередженості.

Слід зазначити, що науково обґрунтований перелік принципів бюджетної системи не є гарантією їх реалізації. Для впровадження окреслених принципів у реальну практику необхідно виконання ряду умов, що є предметом подальших досліджень. Перспективою подальших розвідок має стати також аналіз, наскільки бюджетна політика втілює принципи і функції бюджетної системи держави, враховуючи, що саме бюджетна система є одним із основних її інструментів для спрямування розвитку суспільства у необхідному напрямі.

РОЗДІЛ 2. БЮДЖЕТНА СИСТЕМА УКРАЇНИ

2.1. Етапи розвитку бюджетної системи України

Перший бюджет України у складі СРСР був дефіцитним на 19,3%. У результаті податкових реформи 1930 – 1931 рр. скоротилася кількість платежів, зокрема було скасовано обов'язкове страхування майна державних підприємств. Починаючи з 1936р. вводився єдиний фонд директора, з якого здійснювались заохочення. З 1938 р. до Державного бюджету, куди входили всі місцеві бюджети, почали включатись бюджети державного соціального страхування. За даними офіційної статистики, завдання державного бюджету до 1940р. виконувалися з перевищення доходів над видатками, хоча це не відповідало дійсності.

У післявоєнні роки бюджет України зростає. Індекс зростання порівняно з 1940р. 225, у 1960р. – 434, у 1985р. – 415,8, у 1990р. – 140,7. починаючи з 1989р. у Радянському Союзі існував державний борг.

У 1960 році було прийнято Закон Української РСР «Про бюджетні права Української РСР і місцевих рад депутатів трудящих» відповідно до закону державний бюджет Української РСР складався з республіканського бюджету Української РСР та місцевих бюджетів. У законі зазначалося, що республіканський бюджет Української РСР забезпечує необхідними коштами фінансування заходів у галузі господарського і культурного будівництва, що мають загальнореспубліканське значення. Вказувалося, що через республіканський бюджет здійснюється перерозподіл бюджетних ресурсів між областями і містами республіканського підпорядкування.

Цим законом було встановлено, що місцеві бюджети – складові державного бюджету Української РСР, а також визначено систему місцевих бюджетів [14].

Така побудова бюджетної системи Української РСР була конституційно закріплена. Згідно з прийнятою у 1978 році Конституцією Української РСР

державний бюджет Української РСР був оголошений складовою єдиного державного бюджету СРСР. Встановлювалося, що державний бюджет Української РСР розробляється на основі державного бюджету СРСР та об'єднає республіканський бюджет і місцеві бюджети.

В умовах Союзу державний бюджет України виконував підпорядковану роль у розподільчих процесах. Він був інструментом перерозподілу ресурсів між галузями республіканського господарства і різними соціальними групами населення на території України, а також між територіями всередині республіки.

У грудні 1990 року було прийнято Закон УРСР «Про бюджетну систему Української РСР», яким було визначено, що бюджетну систему Української РСР складають республіканський та місцеві бюджети, до яких віднесено обласні, районні, міські, селищні й сільські бюджети. У цьому законі ще не використовується поняття «Державний бюджет України», не передбачається також входження місцевих бюджетів як складових до Державного бюджету Української РСР [10]. Його значення полягає в закладенні нових принципів побудови бюджетної системи Української РСР: самостійність бюджетів, які входять до складу бюджетної системи, наявності у них власної дохідної бази, фактичного виходу бюджетної системи УРСР зі складу бюджетної системи СРСР.

З перших років незалежності бюджетна система України стала одним із головних атрибутів державності.

Після проголошення державної незалежності в Україні вперше затверджується Закон «Про державний бюджет України на 1992 рік». Поняття «республіканський бюджет» виводиться із законодавчих і нормативних актів та замінюється поняттям «Державний бюджет України». Однак у цьому законі ще залишається більшість принципів побудови бюджетної системи України, організації між бюджетних взаємовідносин, що були характерні для бюджетної системи колишнього СРСР.

З того часу й до 1995 року були внесені лише окремі зміни до законодавства, що регламентує розвиток бюджетної системи України. Значним кроком в удосконалення бюджетної системи України було прийняття Закону України «Про бюджетну систему України» від 28 квітня 1995 року. В ньому встановлено чітке значення бюджетної системи, зазначено склад бюджетна система України. Сукупність усіх бюджетів, що входять до складу бюджетної системи України, є зведеним бюджетом України. При цьому наголошується, що зведений бюджет використовується для аналізу і визначення засад державного регулювання економічного та соціального розвитку України.

У цьому законі детальніше регламентовано бюджетний процес, здійснено розмежування доходів і витрат між ланками бюджетної системи. Згідно із законом запроваджено порядок розроблення Верховною Радою основних напрямків бюджетної політики на наступний бюджетний рік (бюджетної резолюції), в яких окреслюються основні параметри розвитку доходів і видатків бюджету, між бюджетних відносин.

Конституцією України, яку було прийнято в 1996 році, заявлено основні принципи побудови бюджетної системи України. Так, у статті 95 Конституції проголошено, що бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами.

Лише законом «Про бюджетний бюджет України» визначаються будь – які видатки держави на загальносуспільні потреби, розміри, цільове спрямування цих видатків [10]. Держава прагне до збалансування бюджету України. Регулярні звіти про доходи і видатки Державного бюджету України мають бути оприлюднені конституцією України були визначені нові принципи побудови між бюджетних відносин. Статтею 143 Конституції встановлено право територіальних громад самостійно затверджувати бюджет відповідних адміністративно – територіальних одиниць і контролювати їх виконання, встановлювати місцеві податки і збори відповідно до закону.

Цією ж статтею передбачено новий порядок складання обласних і районних бюджетів, які мають формуватися з коштів бюджету для їх відповідного розподілу між територіальними громадами або для виконання спільних проектів із коштів, залучених на договірних засадах із місцевих бюджетів для реалізації спільних соціально – економічних та культурних програм.

У прийнятому в травні 1997 року Законі України «Про місцеве самоврядування» було ширше відображено основні положення Конституції України щодо організації бюджетної системи та між бюджетних взаємовідносин в Україні [11]. Так, цим законом передбачено, що в доходній частині місцевого бюджету окремо виділяються доходи, необхідні для виконання власних повноважень, і доходи, необхідні для реалізації делегованих законами повноважень. Запроваджено також норму, згідно з якою місцевий бюджет поділяється на поточний бюджет і бюджет розвитку.

У 1999 – 2000 роках розпочато реформування бюджетної системи України. Однак замість бюджетної реформи ще не повною мірою відповідає завданням після кризового розвитку залишається обмеженим поле реформи, яке зводиться лише до вдосконалення системи управління державними фінансами.

Недосконалість бюджетних розрахунків, які не враховували реального балансу фінансових ресурсів держави, фінансових потоків у економіці призвела до абсолютизації фіскальної функції бюджету, а відтак, і до посилення податкового тиску. Надмірний податковий тиск – ще одна з причин низької конкурентоспроможності української економіки.

Починаючи з 2000 року закладаються реформи міжбюджетних відносин. Здійснюється чіткіший порівняно з попередніми роками розподіл дохідних джерел між державними і місцевими бюджетами. Поступово зростає частка місцевих бюджетів у ВВП і у зведеному бюджеті. Так, якщо у 2000 році частка місцевих бюджетів у ВВП за доходами й видатками становила відповідно 10% та 8,4%, то у 2002 році 11,2% та 8,8%. Слід зазначити, що збільшення рівня бюджетних надходжень у 2000 – 2002 роках стало

результатом не відчутного розширення фінансової бази, а насамперед сприятливої зовнішньоекономічної кон'юнктури й відповідного прискорення темпів виробництва та включення до бюджету позабюджетних коштів тощо.

Бюджетний кодекс України, прийнятий Верховною Радою в березні 2001 року визначає засади бюджетної системи держави, її структуру, принципи, правової засади функціонування, основу бюджетного процесу і між бюджетних відносин та відповідальність за порушення бюджетного законодавства. Бюджетний кодекс передбачав спрощення механізму формування бюджетів, процес перерозподілу грошей [3].

У Кодексі досить чітко виписані всі процедури, пов'язані з розробкою, прийняттям і контролем за виконання головного фінансового документа країни. Верховна Рада чітко розподілила повноваження між бюджетами. Держбюджет відповідає за фінансування загальнодержавних інститутів – судоустрій, силові, контролюючі органи. Місцеві бюджети фінансують функції, наближені безпосередньо до споживачів, - школи, дитсадки, лікарні.

Починаючи з 2000 року посилюється соціальна спрямованість бюджету. В бюджеті передбачається значне збільшення рівня пенсійного забезпечення заробітної плати, інших соціальних виплат.

Зміни в бюджетному законодавстві не змогли вирішити бюджетні проблеми. Незважаючи на загальне оздоровлення економічної ситуації, кризові процеси у фінансовій сфері української економіки все більше наростають.

Неврегульованими залишаються питання фінансової самостійності бюджетів сіл, селищ, міст районного значення. Важливою проблемою є визначення величини територіальної громади, яка має право формувати і затверджувати бюджет. На сьогодні таке право має будь – яка місцева влада , навіть якщо її населення менше 500 жителів. Така ситуація призводить не лише до фінансових проблем, але й до зростання управлінського апарата. Тому важливим є створення самодостатньої низової територіальної одиниці та низової бюджетної системи.

Таким чином, становлення бюджетної системи має досить тривалу історію, завдяки якій є можливість простежити за роллю держави в розподільчих процесах та місце безпосередньо бюджету в соціально-економічних процесах.

2.2. Доходи та видатки Державного бюджету України

Доходи Державного бюджету — це частина централізованих фінансових ресурсів держави, які врегульовані відповідними нормативними актами і необхідні для виконання її функцій. Доходи бюджету відображають економічні відносини держави з підприємствами, установами, організаціями, фізичними особами, які виникають у процесі стягнення бюджетних платежів.

Доходи Державного бюджету України формуються за рахунок: податку на додану вартість, акцизного збору, податку на прибуток підприємств усіх форм власності і підпорядкування (крім комунальних) у розмірах, визначених законом про Державний бюджет України на наступний рік; надходжень від зовнішньоекономічної діяльності, доходів від приватизації державного майна та від його реалізації, кредитної плати за оренду майна цільових майнових комплексів загальнодержавної власності, надходжень від внутрішніх позик; перевищення доходів над видатками Національного банку України; повернутих державних коштів (відсотків по державних позиках і кредитах та повернутих позик); плати за спеціальне використання природних ресурсів та інших доходів, встановлених законодавством України [35].

При аналізі бюджетної політики в контексті формування бюджету важливими є планові показники доходної частини бюджету тому у дослідженні використовувалися саме ці показники. Спостерігається загальна тенденція збільшення надходжень до бюджету. При цьому загальні обсяги надходжень зростають з 20 до 28% ВВП, що в основному обумовлюється

зростанням податкових надходжень (у інтервалі -13-23%). Відносне зростання величини складової податкових надходжень у загальному обсязі - з 66 до 84%.

На всьому часовому інтервалі спостерігається стабільність неподаткових надходжень - практично на рівні 6 -7% - падіння майже на два відсоткових пункту спостерігається лише у 2011 р.

Обсяг інших складових надходжень бюджету не перевищує 1% ВВП (за виключенням офіційних трансферт у 2002 році, що досягали значення ~ 1,37% ВВП) [18]. Згідно з обсягами надходжень доцільно по-перш за все проаналізувати динаміку структури податкових надходжень, зокрема, динаміку найбільш значущих податків - податку на додану вартість та податку на прибуток підприємств.

Податкові надходження складають близько 75% доходів Державного бюджету протягом останніх років. Так, у 2014 році податкові надходження склали 79,7% доходів бюджету, що становить 299588860,2 тис. грн., у 2015 році цей показник зріс і становив 79,9%, тобто 409970879,6 тис. грн., а у 2016 році – 83,1%, тобто 502554559,6 тис. грн. Ці показники свідчать про те, що роль податкових платежів дуже велика, оскільки ефективність виконання державою своїх функцій та добробут суспільства в цілому залежить від кількості сплачених податків. З розрахунків очевидно, що відбувається ріст частки податкових надходжень у бюджеті країни. Так частка податкових надходжень у 2015 році, порівняно з 2014 роком зросла на 0,2%, що становить 110382019 тис. грн., а у 2016 році, порівняно з 2015 роком – на 3,2% і складає 92583680 тис. грн.

Видатки Державного бюджету — це витрати держави на загальнодержавному рівні, які необхідні для виконання державою її функцій. Ці витрати виражають економічні відносини, на основі яких здійснюється використання централізованих коштів за напрямами, визначеними законом [14].

Категорію "видатки бюджету" можна розглядати у кількох аспектах: у матеріальному, економічному та юридичному. Бюджетний кодекс України у

пункті 13-14 статті 2 розрізняє терміни "видатки бюджету" і "витрати бюджету". Згідно його редакції, видатки бюджету - це "кошти, що спрямовуються на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом. До видатків бюджету не належать: погашення боргу; надання кредитів із бюджету; розміщення бюджетних коштів на депозитах; придбання цінних паперів; повернення надміру сплачених до бюджету сум податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету; проведення їх бюджетного відшкодування. Відповідно, наведений перелік коштів разом з видатками бюджету становлять витрати бюджету.

Економічний зміст видатків бюджету виражається через відносини, на основі яких відбувається процес використання коштів централізованих грошових фондів держави за різними спрямуваннями.

Юридичний аспект видатків бюджету обумовлений тим, що вони є складовою частиною фінансової діяльності держави, тому несуть у собі всі загальні особливості фінансової діяльності держави та мають характерні особливості, що властиві процесу використання державних централізованих грошових фондів. Відповідна частина фінансової діяльності пов'язана та знаходиться у взаємозв'язку з іншими її спрямуваннями, такими як: формуванням грошових фондів, їх розподілом та фінансовим контролем [9].

У ст. 30 Бюджетного кодексу [10] передбачено, що видатки Державного бюджету включають бюджетні призначення, встановлені Законом про Державний бюджет України на конкретні цілі, пов'язані з реалізацією державних програм. У Бюджетному кодексі передбачено чітке розмежування повноважень, а також механізм делегування повноважень між рівнями бюджетної системи.

Міжбюджетні відносини — це відносини між державою, Автономною Республікою Крим та місцевим самоврядуванням щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами, необхідними для виконання функцій, передбачених Конституцією України та законами України. Метою регулювання міжбюджетних відносин є забезпечення відповідності між

повноваженнями на здійснення видатків, закріплених законодавчими актами України за бюджетами, та бюджетними ресурсами, які мають забезпечувати виконання цих повноважень.

Ст. 82 Бюджетного кодексу передбачає види видатків на здійснення повноважень, які мають фінансуватися з Державного бюджету. Це видатки на забезпечення конституційного ладу держави, державної цілісності та суверенітету, незалежного судочинства, а також інші передбачені цим кодексом видатки, які не можуть бути передані на виконання Автономній Республіці Крим та місцевому самоврядуванню. Держава може передати Раді міністрів Автономної Республіки Крим чи органам місцевого самоврядування право на здійснення видатків лише за умови відповідного передання бюджетних ресурсів у вигляді закріплених за відповідними бюджетами загальнодержавних податків і зборів (обов'язкових платежів) або їх частки, а також трансфертів з Державного бюджету України.

У ст. 87 перелічені державні програми, які мають фінансуватися з Державного бюджету. До видатків, що здійснюються з Державного бюджету України, належать видатки на:

державне управління; законодавчу владу; виконавчу владу; Президента України; судову владу; міжнародну діяльність; фундаментальні та прикладні дослідження і сприяння науково-технічному прогресу державного значення, міжнародні наукові та інформаційні зв'язки державного значення; національну оборону; правоохоронну діяльність та забезпечення безпеки держави;

освіту: спеціалізовані школи (у тому числі школи-інтернати), засновані на державній формі власності; загальноосвітні школи соціальної реабілітації; охорону здоров'я;

соціальний захист та соціальне забезпечення: державні спеціальні пенсійні програми (пенсії військовослужбовцям рядового, сержантського та старшинського складу строкової служби та членам їх сімей, пенсії військовослужбовцям та особам керівного і рядового складу органів

внутрішніх справ, пенсії, призначені за іншими пенсійними програмами); державні програми соціальної допомоги (грошова допомога біженцям; компенсації на медикаменти; програма протезування; програми і заходи щодо соціального захисту інвалідів, у тому числі програми і заходи Фонду України соціального захисту інвалідів; відшкодування збитків, заподіяних громадянам; заходи, пов'язані з поверненням в Україну кримськотатарського народу та осіб інших національностей, які були незаконно депортовані з України; щорічна разова грошова допомога ветеранам Великої Вітчизняної війни); державну підтримку громадських організацій інвалідів і ветеранів, які мають статус всеукраїнських; державні програми і заходи стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї; державну підтримку молодіжних громадських організацій, на виконання загальнодержавних програм і заходів стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї; державні програми підтримки будівництва (реконструкції) житла для окремих категорій громадян; культуру і мистецтво; державні програми підтримки телебачення, радіомовлення, преси, книговидання, інформаційних агентств; фізичну культуру і спорт; державні програми підтримки регіонального розвитку та пріоритетних галузей економіки; програми реставрації пам'яток архітектури державного значення; державні програми розвитку транспорту, дорожнього господарства, зв'язку, телекомунікацій та інформатики; державні інвестиційні проекти; державні програми щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки, попередження та ліквідації надзвичайних ситуацій та наслідків стихійного лиха; створення та поповнення державних запасів і резервів; обслуговування державного боргу; проведення виборів та референдумів; інші програми, які мають виключно державне значення.

Фінансування окремих програм економічного і соціального спрямування за місцем реалізації цих програм здійснюється через механізм міжбюджетних трансфертів.

Бюджетним кодексом передбачені таємні видатки. Це видатки на утримання органів державної влади, функціональне призначення яких — забезпечення національної безпеки. Вони включаються до Державного бюджету України без деталізації. Звіти про проведені таємні видатки розглядаються комітетами Верховної Ради України з питань бюджету, законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, боротьби з організованою злочинністю і корупцією, з питань національної безпеки і оборони. Окремі звіти про проведені таємні видатки розглядаються Верховною Радою України на закритому засіданні.

У Державному бюджеті обов'язково передбачається резервний фонд бюджету. Резервний фонд бюджету формується для здійснення непередбачених витрат, що не мають постійного характеру і не могли бути передбачені при складанні проекту бюджету. Порядок використання коштів із резервного фонду бюджету визначається Кабінетом Міністрів України. Резервний фонд бюджету не може перевищувати одного відсотка обсягу витрат загального фонду відповідного бюджету.

Кабінет Міністрів України щомісячно звітує перед Верховною Радою України про витрачання коштів резервного фонду бюджету.

Л. К. Воронова визначила видатки державного та місцевих бюджетів: "... як засновані на фінансово-правових нормах прями планові витрати держави і місцевих органів самоврядування, пов'язані з їх функціонуванням, що покриваються за рахунок асигнувань і, незалежно від скерування, здійснюються на засадах, установлених державою". На думку професора О. П. Орлюк: "... видатки бюджету - це прями цільові витрати держави, що забезпечують її безперервне функціонування і відображають економічні відносини, що пов'язані з розподілом і перерозподілом частини національного доходу, яка концентрується в бюджеті". В зазначених підходах авторів розкривається процес фінансування через бюджет і його спрямованість на виконання функцій держави та органів місцевого самоврядування.

За трактуванням М.М. Артуса та Н.М.Хижої: видатки бюджетів різних рівнів відображують економічні відносини, що виникають у зв'язку з розподілом фінансових ресурсів держави та їх використанням за галузевим, територіальним і цільовим призначенням. На думку Ю.В.Пасічника, видатки являють собою витрати, що виражають економічні відносини, на основі яких здійснюється використання централізованих коштів за напрямками, визначеними законом. Зазначені підходи авторів до трактування видатків бюджету заслуговують на увагу, так як розкривають сутність видатків як систему економічних відносин, що виникають з приводу розподілу централізованого фонду держави та його використання згідно цільового призначення.

На практичному аспекті видатків зосереджують свою увагу В. Загорський, О. Вовчак, І. Благун, І. Чуй, які під видатками бюджетів розуміють «... законодавчо визначені норми і напрями використання бюджетних коштів», тобто положення законодавчих і нормативних актів, які регламентують напрями, обсяги і порядок використання бюджетних ресурсів».

Окремі економісти трактують видатки бюджетів як економічну категорію. Так, наприклад, Л. Василенко стверджує: "Як економічна категорія видатки державного бюджету — це економічні відносини, що пов'язані з розподілом та використанням централізованого фонду фінансових ресурсів держави". М. Карлін зазначає, що: "видатки державного бюджету являють собою особливу економічну категорію, що визначає відносини з приводу розподілу централізованого фонду грошових коштів та його використання за цільовим призначенням".

Видатки бюджету не є найбільш загальним поняттям фінансової науки, а виступають складовою категорії "бюджет держави". Видатки не можуть існувати самостійно відокремлено від доходів, і тільки у взаємозв'язку з доходами характеризують межі розподільчих відносин, що визначають зміст бюджету як об'єктивної економічної категорії.

Темп зростання видатків зведеного бюджету становив 122,9 %, що нижче показника минулого року на 7,1 в. п., але суттєво перевищує

відповідний показник попередніх років (103,4 % у 2014 році та 102,7 % у 2013 році) (рис. 2.2.1). Темп зростання видатків зведеного бюджету, як і в попередньому році, перевищив темп зростання номінального ВВП. Частка видатків зведеного бюджету у ВВП збільшилася (до 35,1 %), водночас вона, як і раніше, залишається нижчою, ніж була у докризовому 2008 році (38,4 %).

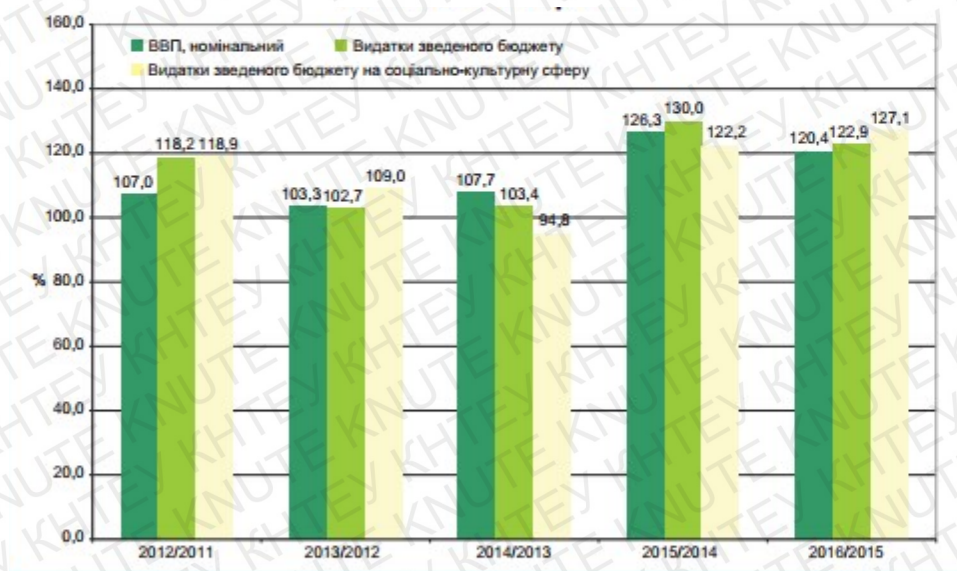

Рис.2.2.1. Темпи приросту ВВП і видатків зведеного бюджету за 2012-2016 роки

Рівень виконання річного плану видатків Державного бюджету України з урахуванням міжбюджетних трансфертів збільшився на 0,4 в. п. щодо минулорічного показника і становив 96,7 %. При цьому загальний обсяг видатків збільшився порівняно з 2015 роком на 18,7 % і становив 684,7 млрд грн (див. таблицю 3.3.1). Видатки Державного бюджету України без урахування міжбюджетних трансфертів склали 489,3 млрд. грн., що більше минулорічного показника на 86,5 млрд. грн., або на 21,5 %. Рівень виконання річного плану становив 95,7 %, що на 0,5 в. п. вище минулорічного. Із загального фонду було профінансовано 447,8 млрд грн, що на 20,5 % більше відповідного показника 2015 року і становить 99,2 % річних планових призначень, з спеціального фонду – 41,6 млрд грн, що більше показника попереднього року на 32,3 %. Рівень виконання річного плану за спеціальним фондом становить 69,3 % (за 2015 рік – 72,5 %). Незначно збільшилася частка видатків спеціального фонду державного бюджету щодо минулорічного

показника (див. графік 3.3.3). Зазначене пов'язано із збільшенням обсягу цих видатків порівняно з минулим роком на 32,3 %, або на 10,2 млрд грн.

Визначення сутності міжбюджетних відносин закріплено у Бюджетному Кодексі. Організація міжбюджетних відносин в Україні передбачає використання досить розвинутого інструментарію залежно від обраних методів: власні доходи, регульовані доходи, дотації вирівнювання, інші дотації, субвенції, кошти, які передаються до Державного бюджету України та місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів.

Існування багатьох бюджетів в одній бюджетній системі держави зумовлює певну узгодженість між окремими фінансовими показниками різних бюджетів, основним із яких є середній рівень видатків, що спрямовуються на одного мешканця або споживача певної програми. Невідповідність між необхідністю приведення до одного рівня показників бюджетних видатків та реальними фінансовими можливостями бюджетів самостійно це завдання забезпечити, призводить до різних форм взаємовідносин між окремими бюджетами. Міжбюджетні відносини зв'язують бюджетну систему держави в єдине ціле, дозволяють вирішувати стратегічні цілі бюджетного розвитку та оперативно реагувати на потреби окремих регіонів [33].

Приєднання України у 1997 році до Європейської хартії про місцеве самоврядування зобов'язує посилити роль органів місцевого самоврядування в системі управління державою. Це завдання не може бути вирішене без сильних і незалежних місцевих фінансів, без реформування чинної системи міжбюджетних відносин.

Сутність і зміст міжбюджетних відносин неоднаково трактується різними вченими-економістами. У Бюджетному кодексі України міжбюджетні відносини визначаються як відносини між державою, Автономною Республікою Крим та територіальними громадами щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами, необхідними для виконання функцій, передбачених Конституцією України та законами

України. В цьому визначенні основна увага приділяється створенню достатньої доходної бази бюджетів для фінансування визначених законом повноважень органів влади.

Даний термін наводять у своїх працях вчені І.О. Луніна та В.Я. Швець. Луніна І.О. визначає міжбюджетні відносини як відносини між центральною і місцевою владою з розподілу повноважень, видаткових зобов'язань та доходних джерел між бюджетами різних рівнів. В.Я. Швець: міжбюджетні відносини – це система взаємовідносин між державою і місцевим самоврядуванням щодо розподілу повноважень державних органів влади й органів місцевого самоврядування, а також розподілу видаткових зобов'язань і доходних джерел між бюджетами різних рівнів. В цих визначеннях поняття міжбюджетних відносин доповнене, окрім розподілу фінансових ресурсів, розподілом бюджетних повноважень органів влади різних рівнів [35].

А.М. Бабич та Л.Н. Павлова розглядають міжбюджетні відносини як сукупність відносин між органами державної влади й органами місцевого самоврядування щодо закріплення і розмежування бюджетних повноважень, дотримання прав, обов'язків і відповідальності органів влади у сфері складання й виконання бюджетів і бюджетного процесу.

Міжбюджетні відносини – це обумовлена єдністю та узгодженістю складових бюджетної політики система організаційно-правових та фінансових відносин між органами державної влади і місцевого самоврядування різних рівнів щодо встановлення та розмежування бюджетних повноважень, фінансових ресурсів, прав, обов'язків та відповідальності в ході бюджетного процесу.

Метою регулювання міжбюджетних відносин є забезпечення відповідності повноважень на здійснення видатків, закріплених законодавчими актами за бюджетами, та фінансових ресурсів, які мають забезпечувати виконання цих повноважень.

Міжбюджетні відносини включають основні види відносин щодо:

- розмежування видаткових бюджетних повноважень щодо фінансування окремих галузей, програм, об'єктів;
- розподілу доходних повноважень з приводу встановлення окремих видів бюджетних надходжень, зміни ставок, збирання та управління доходами;
- фінансового вирівнювання бюджетної забезпеченості різних адміністративно-територіальних утворень;
- визначення та дотримання прав, обов'язків і відповідальності усіма суб'єктами міжбюджетних відносин [44].

Основою міжбюджетних відносин є розмежування доходів і видатків між рівнями бюджетної системи, здійснене відповідно до встановлених законодавством повноважень усіх органів влади держави. Проте єдині засади такого розмежування для бюджетів одного рівня на практиці не дають можливості збалансувати усі бюджети, що зумовлено такими об'єктивними умовами:

- різним рівнем економічного розвитку народногосподарського комплексу регіонів;
- різноманітністю природно - кліматичних умов та географічного розташування;
- різницею в щільності населення та його якісній структурі;
- відмінностями в розвитку транспортної та соціальної інфраструктури тощо.

Бюджетне вирівнювання є однією із складових міжбюджетних відносин. Міжбюджетні відносини, в свою чергу, є складовою механізмом бюджетного регулювання. Погоджуємось із думками науковців Т.В. Грицюк, І.Я. Чугунова про те, що бюджетне регулювання не обмежується лише збалансуванням та вирівнюванням бюджетів держави, а включає й інші заходи втілення бюджетної політики держави. На думку І.Я. Чугунова, змістом бюджетного регулювання держави є розробка основних напрямів формування та використання бюджетних коштів, виходячи з необхідності

вирішення завдань, які стоять перед суспільством на даному етапі його розвитку. Т.В. Грицюк під бюджетним регулюванням розуміє організовану систему управління бюджетним устроєм держави [80].

Бюджетне вирівнювання може здійснюватись двома методами: горизонтального і вертикального вирівнювання. Вертикальне бюджетне вирівнювання має на меті забезпечення необхідними доходними джерелами бюджетів різних рівнів у відповідності з закріпленими за ними повноваженнями. Горизонтальне бюджетне вирівнювання усуває диспропорції у податкоспроможності регіонів та розбіжності у їх бюджетному забезпеченні. Механізм бюджетного вирівнювання забезпечує перерозподільні процеси всередині бюджетної системи шляхом вилучення коштів у економічно розвинених і фінансово забезпечених регіонів та надання допомоги економічно „слабким” та з низьким рівнем бюджетної забезпеченості.

Основними методами бюджетного регулювання у сфері міжбюджетних відносин є відрахування від загальнодержавних податків і зборів та міжбюджетні трансферти. Переважання того чи іншого методу визначає ступінь децентралізації бюджетної системи держави.

З метою сприяння підвищенню дієвості бюджетної політики, збалансованому розвитку економічної системи держави, фінансовому забезпеченню виконання функцій та завдань органами місцевого самоврядування, запропоновано структурно-функціональну модель функціонування міжбюджетних відносин у системі бюджетного регулювання.

Розглянемо, використовуючи статистичні дані про місцеві бюджети в розрізі регіонів України, стан та динаміку міжбюджетних відносин.

За даними Державного казначейства України, до загального та спеціального фондів місцевих бюджетів (з урахуванням міжбюджетних трансфертів) у 2016 році надійшло 366,0 млрд грн, що на 14,1 %, або на 41,6 млрд грн, більше за відповідний показник минулого року. Без урахування

міжбюджетних трансфертів надійшло 170,6 млрд грн, що на 50,2 млрд грн, або на 41,7 %, більше, ніж у 2015 році. Річний план доходів, затверджений місцевими радами, виконано на 116,8 %.

Чинна система закріплення і розподілу доходів і видатків між різними рівнями бюджетної системи свідчить про значні невідповідності між закріпленими видатковими повноваженнями та доходною базою місцевих органів влади. Ці невідповідності мають, в більшості, не об'єктивну, а штучну природу, і стають можливими завдяки тому, що більша частина податкових надходжень понад власну і закріплену доходну базу, в першу чергу економічно розвинених областей, вилучається до державного бюджету, чим створюється дотаційність бюджетів.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

3.1. Пріоритети розвитку бюджетної політики

Макроекономічні показники до 2020 року доволі песимістичні, навіть для оптимістичного прогнозу. Отже, уряд не очікує до 2020 року відчутного ефекту від своїх реформ для економічного зростання. Можна припустити, що невисокі темпи зростання – це плата за зниження ІСЦ до 5 % у 2020 (таргет МВФ передбачає 5+1 %). Серед головних принципів бюджету – «прискорення економічного зростання шляхом створення сприятливого інвестиційного клімату та утримання макроекономічної стабільності, зокрема продовження фіскальної консолідації». Де-факто така фраза означає відмову уряду від послідовної політики сприяння зростанню. Наводячи три сценарії економічного та соціального розвитку, уряд в якості основного фактора, що вестиме до того чи іншого сценарію, називає «очікування щодо адаптації бізнесу до зміни економічних умов». Впливати на спроможність до такої адаптації уряд не планує.

Використання для розрахунків консервативного сценарію робить ймовірним отримання вищих за заплановані доходів бюджету в разі пришвидшення економічного зростання. Проте правил розподілу «надлишкових» доходів бюджету не передбачено.

Прогноз закономірно переорієнтовано на першість внутрішніх чинників економічної динаміки, насамперед інвестиційного попиту. Проте це – не підстава ігнорувати експортний чинник. Між тим, політику підтримки експорту (яка, між іншим, мала б передбачати створення Експортно-кредитного агентства з формуванням з бюджету його статутного фонду – 200 млн гривень згідно із законом) проігноровано (саме слово «експорт» згадано в тексті лише двічі).

Непрямим чином експорт (так само, як і імпорт) можуть стимулювати передбачені реформування митниці та інтеграція українського бізнесу в світову

систему безпечних ланцюгів постачання шляхом запровадження в Україні інституту уповноважених економічних операторів.

Споживчому попиту відведено більш, ніж помірковану роль як чинника зростання: якщо середня зарплата має зрости у реальному вимірі у 2018 р. на 13,5 %, у 2019 р. темпи її приросту різко сповільнюються – до 4,3 %, у 2020 р. і складуть 5,2 %. Очікується збільшення фінансування професійної освіти за рахунок зменшення державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою, що поліпшить становище з зайнятістю, проте не матиме однозначного впливу на рівень зарплати.

Між тим, в тексті немає згадки й про інструменти заохочення інвестицій. Звертаючись до питання забезпечення ефективного управління та діяльності державних банків, уряд декларує мінімізацію політичного впливу на прийняття рішень, першість міркувань комерційної ефективності. Не заплановано кроків щодо поліпшення управління реалізацією державних інвестицій (не менш як 1,7 млрд гривень щороку) та здійснення консорціумного інвестування.

Як прямі внутрішні стимулятори, можна розглядати видатки на розвиток АПК із Загального фонду (6-7-8 млрд грн у 2018-2019-2020 рр., у 2020 р. видатки Мінагрополітики можуть зрости у порівнянні з 2017 р. у 2,5 разу) та підвищення енергоефективності, забезпечення економного використання енергетичних ресурсів населенням шляхом фінансування заходів із стимулювання населення до здійснення енергозберігаючих заходів, в тому числі шляхом співфінансування з державного бюджету Фонду енергоефективності.

Боргова політика держави залишається одним із ризикових елементів у політиці державних фінансів. Вплив транслуватиметься через коливання валютного курсу, що встановлюються визначальними ризиками при реалізації боргової політики. Крім того, розрахунково, навіть у 2020 році Україні не вдасться досягнути визначеного Бюджетним кодексом граничного показника державного та гарантованого державою боргу на рівні 60 % ВВП – цей показник знизиться лише до 73 %. Слід нагадати, що стратегія управління державним боргом чи план заходів щодо приведення загального обсягу державного боргу та гарантованого

державою боргу до встановлених вимог, як це встановлено статтею 18 Бюджетного кодексу, нині відсутні.

Крім того, забезпечення переорієнтації із зовнішніх на внутрішні запозичення (це декларується з року в рік), хоча і є позитивним чинником (якщо виключити високі відсоткові ставки за ними (у травні в середньому 14,45 %) та здійснення внутрішніх валютних запозичень), мають два ризики, про які все-таки згадується в тексті: 1) декларування того, що зовнішній борг рефінансуватиметься, тобто здійснюватимуться саме зовнішні запозичення (оскільки є ймовірність, що внутрішній ринок не матиме достатнього обсягу вільного не тіньового ресурсу у вигляді валюти), а для цього дійсно важливим є відновлення довіри до країни як надійного позичальника; 2) зростання тиску на золотовалютні резерви Національного банку.

З іншого боку, це також свідчить про неспівставність намірів. Так, в документі визначається, що українська економіка стане сильною та не залежатиме від зовнішньої підтримки, отримає стійку позицію на ринках зовнішніх запозичень, а з іншого боку йдеться про ризик «вимивання» валютних резервів НБУ на погашення боргів.

Розділ, що стосується питань податкової політики, мало чим відрізняється від аналогічних розділів в попередніх документах Основних напрямів бюджетної політики. В цьому розділі з року в рік повторюються схожі напрями роботи, хоча реформування податкової сфери є одним із пріоритетів економічної політики в цілому, і з року в рік в державі проходить чергова «податкова реформа», яка чомусь не декларується в базовому документі. Уряд не передбачає новацій у податковій політиці, зосереджуючись на спрощенні адміністрування. Відкритим залишається питання щодо реалізації зобов'язань перед МВФ удосконалити відшкодування ПДВ та переглянути спрощену систему оподаткування.

Декларування показника збереження з урахуванням податкового законодавства частки перерозподілу ВВП через зведений бюджет на рівні не вищому, ніж враховано під час затвердження Державного бюджету України на 2017 рік. Для прикладу, Середньостроковим планом пріоритетних дій Уряду до

2020 року, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03.04.2017 №275-р, декларується утримання у середньостроковій перспективі частки перерозподілу ВВП через зведений бюджет у 2018 році – 33 % ВВП, у 2019 році – 31 % ВВП, у 2020 році – 30 % ВВП. І можливе впровадження податку на виведений капітал може вплинути на його значення.

Окрім того, спостерігається практичне ігнорування можливих надходжень та видатків до спеціального фонду державного бюджету, що також справляє негативне враження під час опрацювання документу (для порівняння, у загальному обсязі доходів державного бюджету у 2017 році частка доходів спеціального фонду складає майже 8 %).

Виникають питання і щодо реформування державних банків. В тексті документу згадано про зменшення протягом трьох років участі держави у банківському секторі та повний вихід держави щонайменше з одного банку. Зменшення участі можна забезпечувати входженням до капіталу зовнішнього інвестора, при якому зменшується частка держави в капіталі банку. З іншого боку, повний вихід держави – це приватизація. Проте, виходячи з запланованих показників надходжень від приватизації (згідно з оприлюдненою презентацією, це по 17,1 млрд грн у 2018 та 2019 рр. та 0,5 млрд грн у 2020 р.), держава або не планує навіть повернути ті суми коштів, що вкладалися в банки з метою їх підтримки, або ж планує «продати» за безцінь, або ж показники надходжень від приватизації взагалі не враховують банківський сектор

Певне нерозуміння викликає питання щодо порядку забезпечення незалежності фінансування національних регуляторів. Тобто, виникають питання, яких саме регуляторів? За рахунок чого? Обсяги фінансування НКРЕКП на 2018-2020 роки не визначені, хоча з тексту випливає її фінансування виключно за рахунок надходжень до спеціального фонду. Водночас вже існують законодавчо визначені підходи щодо зміни його фінансування за рахунок впровадження нового платежу. Незрозуміло, чи планується зміна фінансування інших регуляторів і в яких обсягах, оскільки від цього залежатимуть надходження/видатки до/з державного бюджету в цілому. Для інформації: проектом Основних напрямів

планується стабільне зростання обсягів фінансування окремих національних регуляторів (Нацкомфінпослуг, НКЦПФР, Нацкомзв'язку тощо) за рахунок загального фонду державного бюджету

Цілями *регіонального розвитку* передбачається реалізувати переважно через сприяння утворенню спроможних територіальних громад та підтримку їх розвитку, в той час як фінансування загальнодержавної регіональної політики не визначене. «Стеля» видатків Мінрегіонбуду у 2020 р. буде у 2,2 разу вища, ніж у 2017 р., проте в документі не вказано, яким чином досягатиметься ефективність їх розподілу та реалізації заходів регіональної політики держави, не вказано й частку Державного фонду регіонального розвитку у видатках Мінрегіонбуду.

При опрацюванні документа та презентації до нього (що не є офіційним документом) складається відчуття формальності самого проекту Основних напрямів, а його презентація вбачається більш презентативною та конкретною. Наприклад, це стосується питань видатків на проведення земельної реформи – 0,88 млрд гривень за три роки (хоча, з іншого боку, відсутнє бачення щодо позитивних наслідків як для бюджету, так і для економіки); вказано, що видатки на підтримку АПК із загального фонду державного бюджету складуть 21 млрд гривень (хоча в Основних напрямках вони «заховані» в структурі загального показника видатків Мінагрополітики); приватизації – 34,7 млрд гривень (а насправді «сховані» в скромний показник «дефіцит/профіцит»); Дорожнього фонду – майже 154 млрд гривень, що взагалі в цифровому виразі в документі не фігурують, оскільки обліковуватимуться за спеціальним фондом бюджету; можливого ресурсу місцевих бюджетів, що приховані за фразами щодо позитивної динаміки частки доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті.

Щодо соціальної та гуманітарної сфер, при декларуванні пенсійної реформи не згадується про запровадження накопичувальної системи пенсійного забезпечення; у частині створення справедливої системи соціального захисту передбачається запровадження ряду контрольних-каральних заходів, але не йдеться про профілактичні заходи попередження настання та/або поглиблення зловживань, відновлення інституту фахівця соціальної роботи тощо.

Одним із важливих напрямів реформ, що відображені в проекті Основних напрямів, є необхідність реформування охорони здоров'я та освіти. Значна частина документу визначає шляхи, якими будуть реалізовані ці принципи реформ. Тут, на жаль, також присутні загальні сентенції, що не містять конкретних шляхів для реалізації, на кшталт фінансування послуги, а не ліжка-місце, або лозунгу про забезпечення кращих можливостей для дітей.

На нашу думку, такі шляхи мали бути виписані конкретно з ув'язкою з бюджетним процесом, а саме: визначення оптимального співвідношення між фінансуванням за рахунок субвенцій, прямих закупівель та місцевих бюджетів; запровадження страхової медицини та виплати за оцінкою страхових випадків; визначення комплексу освітніх стандартів, їхня вартісна оцінка та застосування принципу «стандарт за рахунок бюджету, а все, що поза стандартом, – платні послуги»; розширення прав вести господарську діяльність та отримувати відповідні доходи для закладів позашкільної, професійної та вищої освіти тощо;

Позитивним є те, що серед пріоритетів спрямування державних капітальних вкладень для реалізації державних інвестиційних проектів (розмір визначений не менш як 1,7 млрд гривень щороку) є соціально-культурна сфера та сфера охорони здоров'я. В той же час «згрібання» в одну купу всього, що належить до соціально-культурної сфери, є не коректним. Адже до цієї сфери, окремо охорони здоров'я, входять: соціальні послуги, соціальна допомога, освіта, наука, культура тощо. Що буде у пріоритеті серед них? Такий документ має поставити певні орієнтири. Крім того, соціальна сфера фінансується більшим чином через систему місцевих бюджетів. Незрозуміло, капітальні вкладення, що заявлені в Основних напрямах, – інвестиційна субвенція з державного бюджету місцевим, чи це тільки стосовно невеликого кола об'єктів соціальної сфери, що знаходяться на утриманні державного бюджету?

Як позитивний приклад, варто відмітити напрями реформування системи державного фінансування вищої освіти, де чітко та конкретно прописані такі завдання як:

- запровадження формульного розподілу видатків на вищу освіту за принципом “гроші ходять за студентом” з урахуванням кількості здобувачів вищої освіти за спеціальностями та рівнями освіти та співвідношення вартості освітніх послуг, показників якості освітньої та наукової діяльності вищого навчального закладу;
- забезпечення відповідності вищої освіти потребам ринку праці та демографічним тенденціям шляхом зменшення державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою та збільшення частки підготовки кваліфікованих кадрів;
- зміна джерел фінансування державних вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації з урахуванням їхньої організаційно-правової форми;
- переведення державних вищих навчальних закладів у статус суб'єктів некомерційної (неприбуткової) господарської діяльності;
- надання права на отримання академічних стипендій студентам, які навчаються у державних та комунальних вищих навчальних закладах за рахунок коштів фізичних та юридичних осіб на денній формі навчання;
- удосконалення підходів до виплат академічних стипендій здобувачам вищої освіти для забезпечення підтримки найкращих студентів шляхом значного підвищення розміру стипендій та приведення частки студентів, які матимуть право на отримання академічної стипендії, до середнього значення в країнах Європейського Союзу;
- збільшення кількості студентів вищих навчальних закладів із сімей з низьким рівнем доходу, охоплених соціальними стипендіями.

Можна відмітити як позитив те, що велику увагу приділено питанню реформування наукової сфери, де визначені конкретні завдання щодо фінансування, зокрема збільшення частки грантового фінансування у загальному обсязі державної підтримки наукових досліджень і розробок, зміни структури бюджетного фінансування наукових досліджень шляхом збільшення частки бюджетних коштів, що спрямовуються на фінансування прикладних наукових досліджень, пов'язаних із виробництвом конкурентоспроможної продукції та

створенням інноваційних технологій, проведення структурних реформ Національної академії наук та національних галузевих академій наук шляхом їх об'єднання та створення однієї національної академії наук та низка інших.

3.2. Напрями реформування бюджетної політики

Реалізація стратегії соціально-економічного розвитку України неможлива без розв'язання однієї з найактуальніших проблем сучасності - забезпечення економічного зростання у довгостроковому періоді. Сьогодні в Україні переважає практика формування бюджетних видатків залежно від поточних завдань, які намагається виконати уряд у короткостроковому періоді. Такий підхід до бюджетної політики не може забезпечити економічне зростання навіть за наявності пріоритетів економічного розвитку та за умов оптимальної для економічного зростання частки бюджетних видатків у ВВП. Необхідність надання динаміки позитивним зрушенням в економіці актуалізує потребу в узгодженості стратегічної і тактичної спрямованості всіх складових економічної політики, а також в удосконаленні механізмів її впливу на економічні й соціальні процеси.

Напрями та шляхи удосконалення бюджетної політики в Україні відображені у Посланнях Президента України, програмах дій уряду, основних напрямках бюджетної політики на черговий рік. Про широкомасштабну модернізацію національної економіки було проголошено в Стратегії економічного і соціального розвитку України на 2004-2015 роки "Шляхом європейської інтеграції" як програмному стратегічному документі. У ньому, зокрема, зазначалося як про необхідність модернізації національної економіки, так і про суттєві зміни та системне оновлення механізмів трансформаційних процесів. Модернізація бюджетної політики має здійснюватися у руслі стратегічних загальнодержавних цілей, бути вихідним моментом розв'язання завдань бюджетної сфери.

Ці документи проголошують необхідність забезпечення прискореного економічного зростання інноваційного типу та відповідають тим стратегічним завданням, що ставляться у конкретний період перед країною. Основні напрями удосконалення бюджетної політики, намічені у Посланнях Президента України до Верховної Ради України "Україна: поступ у XXI століття" та "Європейський вибір", залишаються актуальними і нині. До актуальних питань останніх років належать узгодженість бюджетно-податкової політики із завданнями інвестиційної стратегії; необхідність трансформації бюджетних ресурсів у реальний чинник сталого економічного зростання, перетворення бюджетного механізму в ефективний інструмент соціально-економічної стратегії; зниження податкового тиску, запровадження податкових стимулів інноваційної діяльності та нагромадження капіталу; встановлення балансу між доходами і зобов'язаннями держави; перебудову бюджетних відносин з метою зміцнення фінансів суб'єктів господарювання, юридичних осіб та домашніх господарств. Перелічені питання є досить широкомасштабними та складними, вони мають стратегічний характер і тому вимагають зміни підходів до їх розв'язання.

Бюджетна політика як інструмент державного регулювання має спиратися на довгострокову програму економічного й соціального розвитку України, з урахуванням основних векторів якої повинні формуватися Основні напрями бюджетної політики на певний період з виокремленням пріоритетних. Прийняття основних напрямів бюджетної політики на наступний рік має важливе значення у підготовці проектів державного та місцевих бюджетів.

Обґрунтування, узгодження та прийняття Бюджетної резолюції (декларації) є важливою складовою державної фінансової політики. Метою такої роботи є визначення основних напрямів податкової та бюджетної політики на наступний період, узгодження їх зі стратегічним економічним курсом держави, а також урахування середньострокових орієнтирів економічного та соціального розвитку.

Бюджетна резолюція (декларація) приймається на наступний рік. Однак треба звернути увагу на необхідність урахування середньострокових та довгострокових пріоритетів. Параметри розвитку бюджетної системи, визначені в Бюджетній резолюції, повинні узгоджуватися з перспективними фінансовими планами розвитку країни. Такий підхід дасть можливість посилити досягнення стратегічних орієнтирів під час проведення бюджетної політики.

На сьогодні єдиний, узгоджений між учасниками бюджетного процесу підхід до змісту та структури Бюджетної резолюції відсутній. Певні вимоги зафіксовано в Бюджетному кодексі України. Але вони не мають системного характеру. До того ж часто порушуються. А це є додатковим свідченням того, що механізм розробки, прийняття та виконання Бюджетної резолюції не можна вважати досконалим.

Згідно з вимогами Бюджетного кодексу України (ст. 33) проект Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період ґрунтується на прогностичних і програмних документах економічного та соціального розвитку і містить положення щодо:

- 1) основних прогностичних макропоказників економічного і соціального розвитку України (із зазначенням показників номінального і реального обсягу валового внутрішнього продукту, індексів споживчих цін та цін виробників, офіційного обмінного курсу гривні у середньому за рік та на кінець року, рівня безробіття);

- 2) основних завдань бюджетної політики, зокрема граничного обсягу дефіциту (профіциту) державного бюджету, частки прогностичного річного обсягу валового внутрішнього продукту, що перерозподіляється через зведений бюджет України, граничного обсягу державного боргу, встановлення розміру мінімальної заробітної плати, прожиткового мінімуму та рівня його забезпечення;

- 3) пріоритетних завдань податкової політики;

- 4) реалізації пріоритетних державних (цільових) програм;

5) взаємовідносин державного бюджету з місцевими бюджетами, включаючи обґрунтування питомої ваги місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України;

6) інших питань, необхідних для складання проекту закону про Державний бюджет України.

Ці вимоги є важливими для розробки цього документа. Водночас слід звернути увагу на те, що їх зовсім недостатньо для визначення параметрів бюджетної політики. До того ж виявляється, що зазначені в кодексі пункти далеко не завжди відображаються в Бюджетній резолюції. Це призводить до того, що важливий державний документ перетворюється на перелік загальних положень.

Обсяги міжбюджетних трансфертів щорічно затверджуються законом про державний бюджет і надаються місцевим бюджетам, які мають взаємовідносини з державним бюджетом – обласні бюджети, бюджети міст обласного значення, бюджети об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, районні бюджети.

У 2017 році взаємовідносини з державним бюджетом мали 998 бюджетів (без непідконтрольних територій - 34), у тому числі 24 обласні бюджети, 148 бюджетів міст обласного значення, бюджет м. Києва, 459 районних бюджетів, 366 бюджетів об'єднаних територіальних громад. Слід зазначити, що кількість бюджетів, які мають взаємовідносини з державним бюджетом, щорічно збільшується у зв'язку із утворенням об'єднаних територіальних громад відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад».

Так, у 2018 році їх кількість збільшиться на 47 – це бюджети об'єднаних територіальних громад, у яких в квітні 2017 року відбулися перші місцеві вибори. Відповідно до норм Бюджетного кодексу України бюджети таких громад мають взаємовідносини з державним бюджетом з нового бюджетного року. Отже, з 2018 року взаємовідносини з державним

бюджетом матимуть 1045 місцевих бюджетів (без непідконтрольних територій - 34) і у державному бюджеті для них передбачатимуть відповідні міжбюджетні трансферти. Проте, ця кількість може змінюватися. На даний час на розгляді Центральної виборчої комісії знаходяться звернення від облдержадміністрацій щодо призначення перших місцевих виборів у 203 об'єднаних територіальних громадах. У разі, якщо вибори відбудуться у жовтні, Міністерство фінансів при доопрацюванні проекту бюджету на 2018 рік до другого читання врахує бюджети таких громад та передбачить для них міжбюджетні трансферти. Як і у попередні роки місцевим бюджетам у 2018 році надаватимуться такі трансферти: 1) базова дотація. Базова, як і реверсна, дотація є результатом горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів, які мають взаємовідносини з державним бюджетом.

При здійсненні горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів та визначенні базової/реверсної дотації на 2018 рік враховувалися наступні показники – офіційні дані звітності Державної служби статистики України щодо наявного населення станом на 01.01.2017 та Державної казначейської служби України – про фактичні надходження податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки (в частині, що зараховується до обласних бюджетів) за 2016 рік. До розрахунку на 2018 рік включено бюджети 47 об'єднаних територіальних громад, у яких в квітні 2017 року відбулися перші місцеві вибори. 2) додаткові дотації на: фінансування переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я. Така додаткова дотація надається з 2017 року, у зв'язку із передачею на фінансування з місцевих бюджетів усіх видатків (крім видатків на оплату праці педагогічних працівників) по загальноосвітніх закладах та видатків на оплату комунальних послуг та енергоносіїв для закладів охорони здоров'я; компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів внаслідок наданих державою податкових пільг зі сплати земельного податку. З 2018 року відповідно до Податкового кодексу України крім суб'єктів космічної

діяльності звільняються від сплати земельного податку (до 1 січня 2025 року) суб'єкти літакобудування, що підпадають під дію норм статті 2 Закону України "Про розвиток літакобудівної промисловості" і здійснюють розробку та/або виготовлення з кінцевим складанням літальних апаратів та двигунів до них, крім земельних ділянок, на яких розташовані об'єкти соціального, торговельного, сільськогосподарського призначення та непромислового будівництва. Перелік суб'єктів космічної діяльності та літакобудування, щодо яких запроваджено тимчасові заходи державної підтримки, затверджується Кабінетом Міністрів України. Обсяг додаткової дотації в розрізі місцевих бюджетів визначається на підставі інформації щодо сум звільнення від сплати земельного податку, наданої відповідно Державним космічним агентством України та Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, до компетенції яких відноситься питання контролю за відповідністю таких суб'єктів вимогам законодавства. забезпечення утримання соціальної інфраструктури міста Славутич. Планується така додаткова дотація на виконання п. 4 статті 13 Закону України «Про загальні засади подальшої експлуатації і зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення зруйнованого четвертого енергоблоку цієї АЕС на екологічно безпечну систему». 3) субвенції: освітня субвенція, її розподіл між місцевими бюджетами здійснюватиметься на основі нової формули, яка враховуватиме нормативну наповнюваність класів, що дасть змогу запровадити стимулюючий механізм під час проведення оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів; медична субвенція, її розподіл між місцевими бюджетами здійснюватиметься відповідно до Формули розподілу обсягу медичної субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 № 618. Водночас ця Формула може бути змінена у разі прийняття Верховною Радою України законопроектів щодо реалізації реформи фінансування системи охорони здоров'я.

Слід зазначити, що Урядом внесені зміни (постанова від 09.08.2017 р. № 574) до Порядку та умов надання медичної субвенції, якими врегульовано питання розмежування медичної субвенції для надання первинної та вторинної медичної допомоги для міст обласного значення, районів та об'єднаних територіальних громад. Зокрема, обсяг субвенції, що спрямовується на первинну медичну допомогу, повинен становити не більше 40 відсотків загального обсягу субвенції для районів та об'єднаних територіальних громад, які добровільно об'єдналися на базі районів, та не більше 30 відсотків загального обсягу субвенції для міст обласного значення та об'єднаних територіальних громад, які добровільно об'єдналися на базі міст обласного значення. На вторинну медичну допомогу будуть спрямовуватися кошти в обсязі не менше 60 і 70 відсотків відповідно.

Але найбільшою вадою чинної бюджетної практики є те, що в законах про державний бюджет не повною мірою забезпечується реалізація основних напрямів бюджетної політики. Передбачені свого часу в Бюджетних резолюціях заходи залишалися невиконаними протягом кількох років, а окремі з них і до сучасного періоду не реалізовані. Тому вважаємо, що необхідно домагатися найповнішого втілення положень Бюджетних резолюцій під час розроблення, розгляду і затвердження Закону України про Державний бюджет України. У свою чергу, завдання, які входять до Бюджетних декларацій, мають бути чітко визначені, обґрунтовані, подані з виокремленням довгострокових і поточних заходів бюджетної політики країни.

Вважаємо, що в процесі подальшого удосконалення наявної практики розроблення Бюджетних декларацій передусім необхідно домогтися дотримання вимог Бюджетного кодексу України щодо змісту Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період і переліку тих обов'язкових елементів і показників, які вона має містити.

- Для того, щоб відобразити зв'язок формування бюджетної політики на поточний рік із попередніми періодами, слід внести до її складу уже досягнуті показники, насамперед, відобразити інформацію про виконання зведеного,

державного і місцевих бюджетів принаймні за три попередніх роки, детального розрахунку бюджетних показників на наступний рік, прогнозу основних бюджетних параметрів на наступні кілька років.

Важливими блоками, що в обов'язковому порядку слід відобразити в Бюджетній декларації, є формування дохідної та видаткової частини бюджетної системи. Сюди, зокрема, належать прогнози доходів та видатків зведеного, державного та місцевих бюджетів.

Наявність такої інформації дасть можливість чітко визначити орієнтири щодо досягнення показників перерозподілу ВВП у запланованих періодах. Крім того, зафіксувавши такі показники, парламент і уряд візьмуть на себе зобов'язання щодо їх виконання. А громадськість матиме змогу проконтролювати не лише наміри, а й реалізацію прийнятих програм. Зокрема така система показників дасть можливість визначити тенденції загальної частки доходів та видатків зведеного бюджету у ВВП, а також те, за рахунок яких складових цього досягнуто: зміцнення державного чи місцевих бюджетів. На підставі такого аналізу можна визначити напрями розвитку державного сектору та бюджетної децентралізації. Для цього до складу Бюджетної декларації доцільно включити дані, що відображають динаміку показників доходів та видатків бюджетної системи (окремо зведеного, державного та місцевих бюджетів).

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Бюджетна система є одним з найбільш важливих інститутів будь-якої держави, ефективність функціонування якого створює безпосередній вплив на якість економічного зростання і рівень суспільного добробуту. Бюджетна система країни є основною фінансовою базою діяльності державних органів влади та органів місцевого самоврядування у сфері економічного і соціального розвитку держави.

Бюджетна система України складається з державного бюджету та місцевих бюджетів. Місцевими бюджетами є бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування. Бюджетами місцевого самоврядування є бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст (у тому числі районів у містах).

В Україні реалізація завдань трансформаційного періоду, забезпечення стійкого економічного зростання потребує переосмислення ролі держави у цьому процесі. Питання використання бюджету як дійового інструменту управління соціально-економічними процесами, збалансованості його доходів і видатків, фінансового забезпечення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування тощо на даний час значно актуалізувались.

Основною метою виділення принципів бюджетної системи України є побудова такої бюджетної системи, яка при найбільш оптимальному використанні фінансових ресурсів держави відображає державний (унітарний) устрій країни у поєднанні з самостійністю місцевих бюджетів, тобто принципи відображають вимоги, які висуваються до організації і устрою бюджетної системи. Тому до принципів бюджетної системи України доцільно віднести такі: виділення видів бюджетів; єдності; повноти; субсидіарності; справедливості і неупередженості.

Слід зазначити, що науково обґрунтований перелік принципів бюджетної системи не є гарантією їх реалізації. Для впровадження

окреслених принципів у реальну практику необхідно виконання ряду умов, що є предметом подальших досліджень. Перспективою подальших розвідок має стати також аналіз, наскільки бюджетна політика втілює принципи і функції бюджетної системи держави, враховуючи, що саме бюджетна система є одним із основних її інструментів для спрямування розвитку суспільства у необхідному напрямі.

Світова практика свідчить, що існують три основні моделі організації бюджетної системи держави: 1) організація бюджетної системи побудована на принципах автономії кожного рівня влади, повному розмежуванні різних податків між територіальними рівнями і закріпленні їх за відповідними бюджетами; 2) ґрунтується на фіксованому пайовому розподілі основних податків між різними територіальними рівнями; 3) в державі на різних рівнях влади застосовується спільна база оподаткування.

Світовий досвід свідчить, що з розвитком ринкових відносин роль держави в розподільчих процесах має зростати, і бюджет в цьому плані є найдосконалішим засобом для здійснення державою вказаної функції. У більшості розвинутих країн світу через бюджет перерозподіляється від 30 до 50 % валового внутрішнього продукту. Проблема полягає в тому, як знайти виважені розміри, форми і методи цього перерозподілу, що в умовах України є одним з найважливіших завдань.

Для реалізації принципів ефективного функціонування бюджетної системи на рівні місцевого самоврядування необхідно забезпечити належний рівень фінансування відповідних суспільних потреб, виходячи із основних завдань органів місцевого самоврядування на основі дієвого бюджетного планування та результативного використання бюджетних коштів. Створення належних фінансових умов для забезпечення здійснення органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень, формування збалансованої системи їх фінансового забезпечення потребує відповідних підходів до визначення пріоритетів бюджетної політики щодо взаємовідносин державного та місцевих бюджетів, до яких можна віднести децентралізацію

управління бюджетними коштами та підвищення рівня самостійності органів місцевого самоврядування, запровадження належних стандартів фінансового забезпечення місцевого самоврядування, досягнення оптимального рівня розподілу фінансових ресурсів між державним та місцевими бюджетами з метою підвищення рівня фінансової спроможності органів місцевого самоврядування, зміцнення податкового потенціалу адміністративно-територіальних одиниць, удосконалення системи планування показників місцевих бюджетів та їх прогнозування на середньострокову перспективу.

Можна відмітити як позитив те, що велику увагу приділено питанню реформування наукової сфери, де визначені конкретні завдання щодо фінансування, зокрема збільшення частки грантового фінансування у загальному обсязі державної підтримки наукових досліджень і розробок, зміни структури бюджетного фінансування наукових досліджень шляхом збільшення частки бюджетних коштів, що спрямовуються на фінансування прикладних наукових досліджень, пов'язаних із виробництвом конкурентоспроможної продукції та створенням інноваційних технологій, проведення структурних реформ Національної академії наук та національних галузевих академій наук шляхом їх об'єднання та створення однієї національної академії наук та низка інших.

Декларування показника збереження з урахуванням податкового законодавства частки перерозподілу ВВП через зведений бюджет на рівні не вищому, ніж враховано під час затвердження Державного бюджету України на 2017 рік. Для прикладу, Середньостроковим планом пріоритетних дій Уряду до 2020 року, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03.04.2017 №275-р, декларується утримання у середньостроковій перспективі частки перерозподілу ВВП через зведений бюджет у 2018 році – 33 % ВВП, у 2019 році – 31 % ВВП, у 2020 році – 30 % ВВП. І можливе впровадження податку на виведений капітал може вплинути на його значення.

Обсяги міжбюджетних трансфертів щорічно затверджуються законом про державний бюджет і надаються місцевим бюджетам, які мають взаємовідносини з державним бюджетом – обласні бюджети, бюджети міст

обласного значення, бюджети об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, районні бюджети.

У 2017 році взаємовідносини з державним бюджетом мали 998 бюджетів (без непідконтрольних територій - 34), у тому числі 24 обласні бюджети, 148 бюджетів міст обласного значення, бюджет м. Києва, 459 районних бюджетів, 366 бюджетів об'єднаних територіальних громад. Слід зазначити, що кількість бюджетів, які мають взаємовідносини з державним бюджетом, щорічно збільшується у зв'язку із утворенням об'єднаних територіальних громад відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад».

Так, у 2018 році їх кількість збільшиться на 47 – це бюджети об'єднаних територіальних громад, у яких в квітні 2017 року відбулися перші місцеві вибори. Відповідно до норм Бюджетного кодексу України бюджети таких громад мають взаємовідносини з державним бюджетом з нового бюджетного року. Отже, з 2018 року взаємовідносини з державним бюджетом матимуть 1045 місцевих бюджетів (без непідконтрольних територій - 34) і у державному бюджеті для них передбачатимуть відповідні міжбюджетні трансферти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаменко І.П. Бюджетно-податкова політика як інструмент зміцнення фінансового потенціалу регіонів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [«Фінансово-економічні чинники соціально-економічного розвитку країни та регіонів»], (Дніпропетровськ, 27–29 берез. 2013 р.). – ДДФА. – 2013. – С. 60–61.
2. Адаменко І.П., Собчук С.І. Формування видатків бюджету в умовах інституційної модернізації економіки. *Бізнес Інформ*. – 2018. № 5. № 5. С. 303–312.
3. Базилевич В. А. Державні фінанси / В. Д. Базилевич, А. О. Бала-стрик. - К.: Атіка, 2004. - 368 с.
4. Безгуба М.О. Фінансово-бюджетна політика в умовах глобалізації економіки / М.О. Безгуба // Економічний вісник університету. Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди. – 2016. – № 29/2. – С. 501–506
5. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: вступ до фінансової науки / Ш. Бланкарт ; пер. з нім. С. І. Терещенко, О. О. Терещенка ; передм. та наук. ред. В. М. Федосова. - К.: Либідь, 2000. -654 с.
6. Боголіб Т.М. Бюджетна система України: підручник / Т.М. Боголіб. – К.: Корпорація, 2011. – 452 с.
7. Буряк П. Ю. Фінанси [Текст] : підручник / П. Ю. Буряк, С. Д. Смолінська, Н. Б. Татарин ; МОНУ; ЛДФА. – К. : Хай-Тек Прес, 2010. – 392 с.
8. Бюджетна система : підручник / В. В. Бабіченко [та ін.] ; за наук. ред.: В. М. Федосов, С. І. Юрій . – К. : Центр учбової літ. ; Тернопіль : Економічна думка, 2012 . – 871 с.
9. Бюджетна система України та Євросоюзу / С.О. Булгакова, О.І. Барановський, Г.В. Кучер та ін.; Під ред. А.А. Мазаракі. – К.:КНТЕУ, 2010. – 409 с.

10. Бюджетна система України: навч. посібн. / С.О. Булгакова, Л.І. Василенко, Л.В. Єрмошенко, Ц.Г. Огонь. – К.: КНТЕУ, 2003. – 288 с.
11. Бюджетна система: підручник / [А.Є. Буряченко, Л.П. Гладченко, С.Я. Кондратюк та ін.]; за наук. ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія. - К.: Центр учбової літератури; Тернопіль: Економічна думка, 2012. – 871 с.
12. Бюджетний кодекс України : Закон Верховної Ради України від 8 липня 2010 року № 2456–VI // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 151.
13. Бюджетний менеджмент / В. М. Федосов, С. Я. Кондратюк, А. Д. Сафонова та ін.; за заг. ред. проф. В. Федосова. - К.: КНЕУ, 2005. - 420 с.
14. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / І.Я. Чугунов, М.Д. Пасічний, Т.І. Крикун та ін.; за заг. ред. І.Я. Чугунова. – К.: Глобус-Пресс, 2018. – 352 с.
15. Б'юкенен Дж. М. Суспільні фінанси і суспільний вибір: два протилежних бачення держави / М. Дж. Б'юкенен, Р. А. Масгрейв ; [пер. з англ. А. Іщенко]. - К. : Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2004. - 175 с.
16. Василик О.Д. Державні фінанси України/О.Д. Василик, К.В. Павлюк. – К.: ЦНЛ, 2003. – 606 с.
17. Василик О.Д. Теорія фінансів / О. Д. Василик. - К.: НІОС, 2000.- 416 с.
18. Владимиров К.М. Бюджетна система [Текст] : навч. посіб. / К. М. Владимиров, Л. О. Абсава, Л. В. Владимирова, Т. К. Мінза. – К. : Кондор, 2009. – 220 с.
19. Геєць В.М. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: нац. доп. / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.] ; НАН України, Секція суспіл. і гуманіт. наук. – К., 2009. – 687 с.
20. Голіков А.П. Економіка зарубіжних країн [Текст] : навч. посіб. / А. П. Голіков, О. Г. Дейнека, Л. О. Позднякова, П. О. Черномаз. – К. : ЦНЛ, 2008. – 464 с.
21. Державна казначейська служба України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>.
22. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За

- ред. В. М. Гейця. - К.: Ін-т екон. прогноз., Фенікс, 2003. - 1008 с.
23. Євроінтеграційний розвиток фінансової системи України / За ред. І. Я. Чугунова. - К.: Акад. фін. упр., 2009. - 471 с.
24. Єпіфанов А.О. Бюджет України [Текст] : монографія : у 2 кн. / А. О. Єпіфанов, І. І. Д'яконова, І. В. Сало. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, – Книга перша : Бюджет – головна ланка фінансів держави. – 2010. – 201 с.
25. Запатріна І. В. Бюджетний механізм економічного зростання / І. В. Запатріна. - К.: Ін-т соц.-екон. страт., 2007. - 538 с.
26. Запатріна І.В. Розвиток системи державного капітального інвестування в Україні / І.В. Запатріна // Фінанси України. - 2009. - № 4. - С. 53-64.
27. Запатріна І.В., Лебеда Т.Б. Бюджетна політика стимулювання економічного зростання // Фінанси України. - 2006. - № 4. - С. 38-45.
28. Звіти про виконання Державного та місцевих бюджетів України за 2013– 2017 рр. Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.treasury.gov.ua>.
29. Засади формування бюджетної політики держави : моногр. / М. М. Єрмошенко, С. А. Єрохін, І. О. Плужников та ін.; за наук. ред. М. М. Єрмошенка. - К.: НАУ, 2003. - С. 177.
30. Казюк Я.М. Проблеми формування ефективного механізму міжбюджетного регулювання в Україні та шляхи їх вирішення // Економіка та держава, 2009. - №1. - С. 100-102.
31. Карлін М.І. Державні фінанси в транзитивній економіці : навчальний посібник [Текст] / за ред. д.е.н., проф. М. І. Карліна – К. : Знання, 2008. – 348 с.
32. Кириленко О.П. Удосконалення практики розроблення бюджетних резолюцій // Фінанси України. - 2007. - № 2. - С. 3-12.
33. Кириленко О. П. Нові підходи у наданні міжбюджетних трансфертів / О. П. Кириленко // Збірник тез доповідей Першої інтернет-конференції професорсько-викладацького складу кафедри фінансів ТНЕУ

- «Управління фінансами держави, регіону, підприємства та домогосподарства: погляди науковців і практиків» (Тернопіль, 14 квітня 2015 р.). – Тернопіль: Вектор. – 2015. – С. 6–11.
34. Климанов В.В., Михайлова А.А. О формировании бюджетной стратегии на региональном и муниципальном уровне // Финансы. – 2011. - №2. – С. 9-14.
35. Ковалева Т. М. Бюджет и бюджетная политика в Российской Федерации / Т. М. Ковалева. - М.: КноРус, 2006. - 208 с.
36. Козарезенко Л. В. Бюджет участі в системі державного фінансового регулювання розвитку людського потенціалу / Л. В. Козарезенко // Економічний вісник університету. Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди. – 2016. – Вип. 28/1. – С. 180–189.
37. Котіна Г.М. Макрофінансове планування та макрофінансова стабілізація: теорія та ризики в Україні/ Г.М. Котіна, М.М. Степура // Ринок цінних паперів України. – 2014. – № 11-12. – С. 27 – 41.
38. Кремень О. І. Фінанси [Текст] : навч. посіб. / О. І. Кремень, В. М. Кремень. – К. : ЦУЛ, 2012. – 416 с.
39. Кудряшов В.П. Бюджетна резолюція: пропозиції з удосконалення// Фінанси України. - 2006. - № 12. - С. 21-32.
40. Легкоступ І.І. Стан та проблематика міжбюджетних відносин в Україні // Економіка та держава, 2010. - №4. - С. 55-58.
41. Лисяк Л. В. Бюджетна політика у системі державного регулювання економічного розвитку України. – К.: ДННУ АФУ, 2009. – 594 с.
42. Лисяк Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку: інституційний аспект / Л.В. Лисяк // Економічний вісник університету. Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди. – 2016. – № 29/2. – С. 595–602.
43. Лисяк Л., Сук М. Податкова політика розвинених країн та можливості її адаптації в Україні. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. Вип. 15. С. 217-221.

44. Лисяк Л.В., Грабчук О.М. Зміцнення бюджетного потенціалу місцевих бюджетів України в умовах фінансової децентралізації. *Проблеми економіки*. 2018. №1. С. 294-299.
45. Луніна І. О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин / І. О. Луніна. - К.: Наук, думка, 2006. - 432 с.
46. Лютий І. Теоретико-методологічні засади бюджетної політики держави // *Фінанси України*. – 2009. - №12. – С.13-19.
47. Макогон В.Д. Бюджетна архітектура як інструмент регулювання соціально-економічного розвитку суспільства / В.Д. Макогон // *Проблеми економіки*. – 2012. – №4. – С.73-77.
48. Макогон В.Д. Бюджетна політика у країнах ЄС / В.Д. Макогон // *Вісник КНТЕУ*. – 2011. – №6. – С.36–46.
49. Макогон В.Д. Пріоритети сучасної бюджетної політики України / В.Д. Макогон // *Вісник КНТЕУ*. – 2011. – №3. – С.50–57.
50. Макогон В.Д. Бюджет як інструмент економічного зростання / В.Д. Макогон // *Економічний вісник Переяслав-Хмельницького державного університету*. – 2016. – Вип.28/1. – С. 203–207.
51. Матеріали сайтів [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua>, <http://www.minfin.gov.ua>, <http://www.rada.gov.ua>.
52. Муніципальні фінанси: навч. посіб. / За ред. д.е.н., проф. О.П. Кириленко. – Тернопіль: Астон, 2015. – 360 с
53. Мярковський А. І. Бюджетний кодекс України в контексті бюджетної реформи / А. І. Мярковський // *Фінанси України*. - 2009. - № 8. - С. 3-18.
54. Мярковський А., Чугунов І. Бюджетна політика як складова соціально-економічного розвитку країни // *Вісник КНТЕУ*. - 2010. - № 5. - С. 5-15.
55. Опарін В. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти) : моногр. / В. Опарін. - 2-ге вид. - К.: КНЕУ, 2006. - 240 с.
56. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України / Ю. В. Пасічник. - К. : Знання, 2008. - 670 с.
57. Пасічник Ю. В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні:

- моногр./Ю. В. Пасічник. - Донецьк : ТОВ "Юго-Восток, Лтд", 2005. - 642 с.
58. Піхоцький В.Ф. Ефективність бюджетної політики як інструмент соціально-економічного розвитку України // Фінанси України. – 2010. - №3. – С.30-37.
59. Податковий кодекс України : за станом на 2 груд. 2010 р. № 2755-VI / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону : <http://zakon1.rada.gov.ua/>
60. Полозенко Д. В. Фінансова політика в умовах трансформаційної економіки України (1992-2008) / Д. В. Полозенко. - К.: НДФІ, 2008. - 392 с.
61. Про Державний бюджет України на 2012 рік: Закон України від 19 грудня 2006 року № 489-V // Відомості Верховної Ради України, 2007, N 7 – 8, ст. 66 [із змінами та доповненнями]/ [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=489-16>. – Назва з екрана.
62. Про Державний бюджет України на 2013 рік: Закон України від 28 грудня 2007 року № 107-VI // Відомості Верховної Ради України, 2008, N 5 – 6, N 7 – 8, ст. 78 [із змінами та доповненнями]/ [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=107-17>.
63. Про Державний бюджет України на 2014 рік: Закон України від 26 грудня 2008р. №835-VI // Відомості Верховної Ради України, 2009, N 20, N 21 – 22, ст. 269 [із змінами та доповненнями]/ [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=835-17>.
64. Про Державний бюджет України на 2015 рік: Закон України за станом на 23. 12.. 2010 р. [Електронний ресурс] : Верховна Рада України від

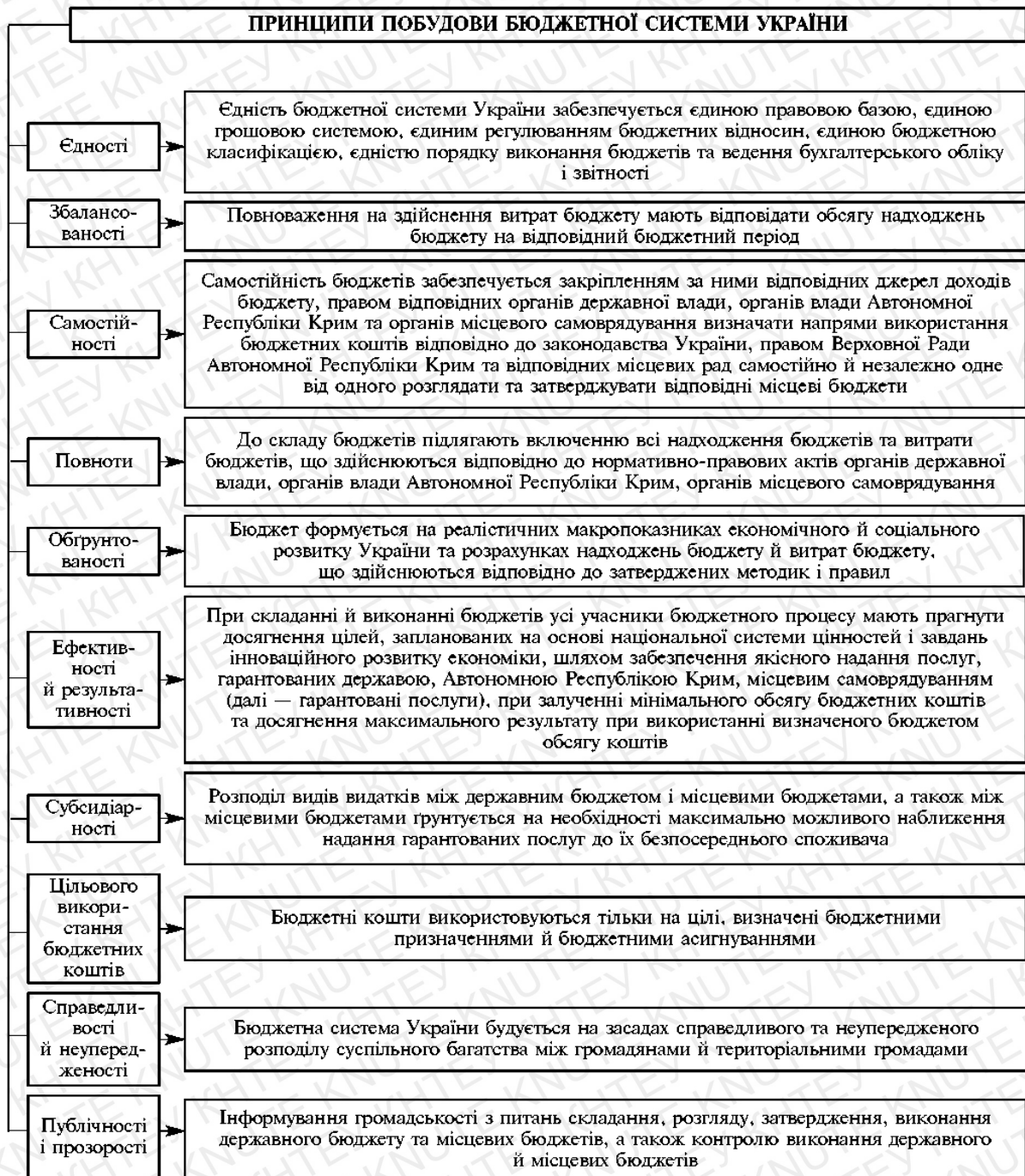
- 23.12.2010 р. № 2857–VI.– Режим доступу:[http:// zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2857-17](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2857-17).
65. Про Державний бюджет України на 2016 рік: Закон України за станом на 22.12.2011 р [Електронний ресурс] : Верховна Рада України від 22.12.2011 № 4282–VI: Режим доступу:[http:// zakon.rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua)
66. Про Державний бюджет України на 2017 рік: Закон України за станом на 06.12.2012 р. [Електронний ресурс] : Верховна Рада України від 06.12.2012 № 5515-VI: Режим доступу:[http:// zakon.rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua)
67. Прокофьев С. Е., Макаров. А. В. Обеспечение бюджетной прозрачности в зарубежных странах // Финансы. – 2010. - №4. – С. 62-68.
68. Про порядок обслуговування коштів місцевих бюджетів у частині бюджету розвитку та власних надходжень бюджетних установ в установах банків державного сектору [Текст]. Постанова Кабінету Міністрів України від 14.05.2015 р. № 378
69. Сайт Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень [Електронний ресурс]: Режим доступу: www.ibser.org.ua
70. Салямон-Міхєєва К.Д. Міжбюджетні відносини, як фінансовий механізм держави // Економіка. Фінанси. Право. 2009. - №3. - С. 10-25.
71. Сафонова, Л. Ризики бюджетного фінансування в Україні: чинники та шляхи мінімізації [Текст] / Людмила Сафонова, Надія Степанюк // Світ фінансів. - 2017. - Вип. 1. - С. 82-90.
72. Селезнев А. О бюджетной политике в свете реализации национальной безопасности // Экономист. – 2010. - №5. – С.6-18.
73. Стігліц Дж. Е. Економіка державного сектора / Дж. Е. Стігліц ; пер. з англ. А. Олійника, Р. Скільського. - К.: Основи, 1998. - 854 с.
74. Сумароков В. Н. Государственные финансы в системе макроэкономического регулирования / В. Н. Сумароков. - М.: Финансы и статистика, 1996. - 224 с.

75. Сучасна бюджетна система : правила та процедури / [За заг. ред. В. В. Зубенка]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-ІІ) впровадження». – К., 2017. – 184 с.
76. Травкина Н. М. Федеральный бюджет США: закон и политика. Законодательное регулирование и практика бюджетного процесса / Н. М. Травкина. - М.: Наука, 2002. - С. 3
77. Финансово-кредитный энциклопедический словарь / Под общ. ред. А. Г. Грязновой. - М.: Финансы и статистика, 2002. - С. 125.
78. Фишер С. Экономика / С. Фишер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензи. - М.: Дело, 1997. - 549 с.
79. Фінанси / за ред. І.О.Лютого. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. – 728 с.
80. Фінанси / С. І. Юрій, В. М. Федосов, А. М. Алексеєнко та ін. - К. : Знання, 2008. - 611 с.
81. Цимбаленко Я.В. Шляхи реформування міжбюджетних відносин в Україні // Держава та регіони (Серія «Державне управління»), 2010. - №1. - С. 121-126.
82. Чугунов І. Я. Бюджетна система в інституційному середовищі суспільства / І. Я. Чугунов, Л. В. Лисяк // Фінанси України. - 2009. - № 11. - С. 3-11.
83. Чугунов І. Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку / І. Я. Чугунов. - К.: НІОС, 2003. - 488 с.
84. Чугунов І. Я. Інституційна архітектура бюджетної системи / І. Я. Чугунов // Фінанси України. - 2008. - № 11. - С. 3-10.
85. Чугунов І. Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання / І. Я. Чугунов. - К.: НДФІ, 2005. - С. 96.
86. Чугунов І. Я. Фінанси України: інституційні перетворення та напрями розвитку. – К.: ДННУ АФУ, 2009. – 848 с.
87. Чугунов І. Я., Запатріна І. В. Розвиток програмно-цільового методу планування бюджету// Фінанси України. – 2008. - №5. – С. 3-14.

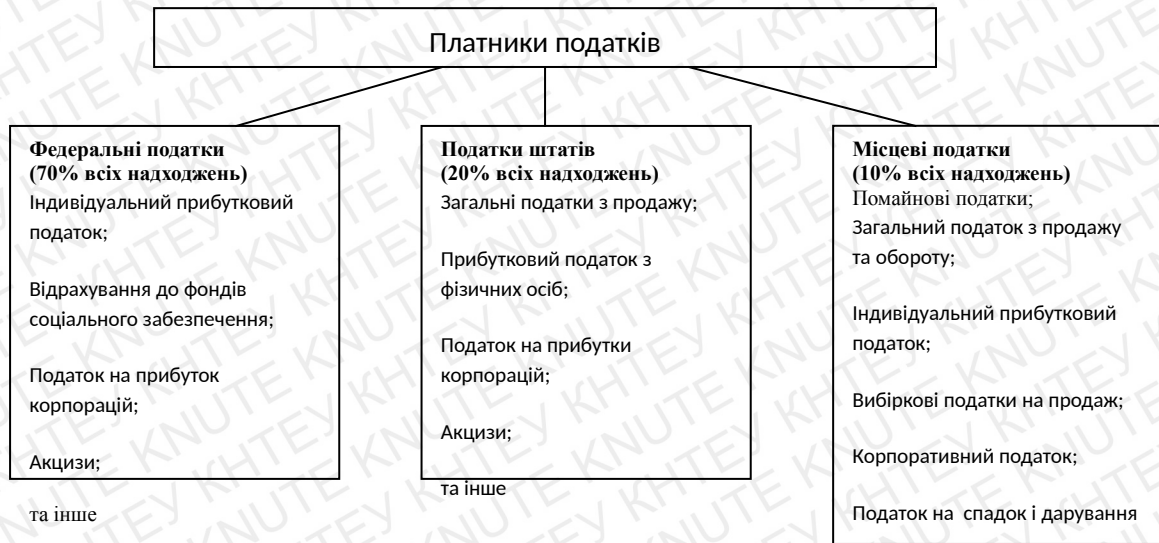
88. Чугунов І.Я., Пасічний М.Д. Бюджетно-податкова політика економічного розвитку. *Науковий вісник Полісся*. 2018. № 1 (13). Ч. 1. С. 54-61.
89. Чугунов І.Я., Собчук С.І. Формування бюджетної політики економічного розвитку країни. *Вісник КНТЕУ*. – 2018. №3. С. 103-116.
90. Чугунов І.Я. Формування видатків бюджету у системі соціально-економічного розвитку країни / І.Я. Чугунов, І.М. Ігнатюк // *Економічний вісник Переяслав-Хмельницького державного університету*. – 2016. – Вип.28/1. – С. 217–226.
91. Шастико А., Овчинников М. Бюджетный процесс в стратегиях социально-экономического развития // *Вопросы экономики*. – 2008. - №3. – С.134-151.
92. Швецов А.Н. Сучасні умови реформування міжбюджетних відносин // *Держава та регіони (Серія «Державне управління»)*, 2010. - №2. - С. 92-97

ДОДАТКИ

Структура податкової системи США

Структурно-функціональна модель функціонування міжбюджетних відносин у системі бюджетного регулювання

